

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Václava Kekulová

**KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA
BOROMEJSKÉHO V OBDOBÍ KOMUNISTICKÉ TOTALITY
V ČESKOSLOVENSKU**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. PhDr. Marek Matějka, Ph.D.

Studijní obor: Teologické nauky

PRAHA 2010

Děkuji svému vedoucímu ThLic. PhDr. Marku Matějkovi, Ph.D. za čas, který mi věnoval, a za cenné za rady a připomínky k mé práci. Děkuji sestřím z Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského za možnost nahlížení do jejich archivu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 20. 4. 2010

Václava KEKULOVÁ

Obsah

ÚVOD	4
1 CÍRKEV A STÁT - VÝVOJ VZTAHŮ PO ROCE 1945	5
1.1 Totalitní režim a náboženství	5
1.2 Situace v Československu 1945 - 1950	6
1.3 Padesátá léta – vyhraněný boj mezi církví a státem, politické procesy, „Akce K“, perzekuce mužských řeholí	10
2 PERZEKUCE ŽENSKÝCH ŘEHOLÍ	13
2.1 Akce vyklizení ženských klášterů a „Akce B“	13
2.2 Procesy	16
3 PERZEKUCE KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO PO ROCE 1948	18
3.1 Vznik společenství Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, počátky kongregace v Čechách a založení nemocnice Pod Petřínem	18
3.2 Léta 1945 – 1948	21
3.3 Perzekuce kongregace po roce 1948	23
3.3.1 Omezování činnosti kongregace	23
3.3.2 Sestry boromejky v továrně	30
3.3.3 Procesy s boromejkami	32
3.3.3.1 Proces s Bohumilou Žofií Langrovou a internace vyšších představených	32
3.3.3.2 Ostatní procesy	34
3.4 Šedesátá léta	36
ZÁVĚR	38
ANOTACE	40
RESUMÉ	41
SEZNAM LITERATURY	42

Úvod

V roce 2009 jsme si připomněli dvacáté výročí pádu posledního totalitního režimu v naší zemi. Politický systém vždy ovlivňuje životy všech lidí, v případě totality se však jedná o pronásledování a snahu o likvidaci všech skupin nesympatizujících s režimem. V komunistické totalitě byla jednou ze zvláště postižených skupin katolická církev. Přestože (a nebo právě proto, že) od pádu komunismu uplynulo již dvacet let, je třeba nezapomínat. Je třeba nezapomínat na desítky, stovky a tisíce lidských obětí a hrdinských činů, vždyť i díky nim již oněch zmíněných dvacet let žijeme ve svobodné společnosti.

V této práci se budu zabývat situací Kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského v období komunistické totality v Československu. Výběr širšího tématu byl dán mým osobním zájmem o tuto problematiku, Boromejky jsem si pak vybrala pro jejich bohatý archivní fond a pro velkou vstřícnost sester ke spolupráci. Cílem práce je stručně zmapování situace největšího ženského řádu v Československu v uvedeném období a shrnutí dostupných informací o jeho fungování, útisku a pronásledování. Cíli a charakteru práce odpovídá zvolená metodika, kterou je především studium archivních pramenů, vytipování nejdůležitějších událostí a jejich písemné zpracování. Prameny se mi staly archiv Kongregace milosrdných sester sv. K. Boromejského v Praze, sborníky z konferencí¹ a další literatura (viz Seznam literatury) i osobní vzpomínky sester.

Práce je rozdělena na tři hlavní části. První část je obecnějšího charakteru, zabývá se postavením církve v poválečném Československu. Jednotlivé podkapitoly popisují náboženské projevy totalitního režimu,² politickou situaci v zemi v letech 1945 – 1950 a likvidaci mužských klášterů, tzv. „Akci K“. Perzekuce ženských řeholí – připravovaná jednorázová likvidace ženských klášterů (tzv. „Akce B“) a procesy se sestrami jsou tématem druhé kapitoly.

Hlavní část práce je obsažena ve třetí kapitole. Je zde popsán vznik a počáteční období kongregace a dále její fungování od konce druhé světové války do pádu komunistického režimu. Podrobněji se věnuji postavě představené Bohumile Žofii Langrové.

¹ Nejobsáhlejší prací k tématu perzekuce ženských řeholí zahrnující kromě obecného přehledu osudy jednotlivých řádů a kongregací je sborník příspěvků z konference k této problematice: VLČEK Vojtěch (ed.): *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003.

² Např. vítání občánků na místo křtu.

1 Církev a stát - vývoj vztahů po roce 1945

Církev hrála vždy důležitou roli v životě lidí a tato role se odrážela i ve fungování státu. Vztahy mezi církví a státem podstatně ovlivňovaly společnost. Totalitní režimy se často snažily činnost církve omezit a dostat ho pod svou kontrolu, což se projevilo i po druhé světové válce u nás. Komunistický režim se nespokojoval s tím, že církev téměř vyloučil z veřejného života. Komunistický režim chtěl víc – církev měla spolupracovat při budování nového sociálního pořádku.³

1.1 Totalitní režim a náboženství

Komunistický totalitní režim nebyl prvním politickým zřízením, které by část své pozornosti zaměřilo i na otázky náboženství. Velcí diktátoři v dějinách často využívali náboženské cítění svých stoupenců. Většina diktátorských režimů v sobě obsahovala a obsahuje náboženské prvky – kulty osobnosti, slavnosti, průvody, oslavy na počest mrtvých apod. Jak píše politolog Hans Maier ve své knize o vztazích církví a státního zřízení, nové despotie jsou v podstatě novým náboženstvím, náhražkami nebo také světskými či politickými náboženstvími. Totalitní vůdci jako Hitler nebo Lenin využívali náboženské prvky jako prostředek k šíření vlastní ideologie a zároveň tak chtěli církev zbavit moci. Podle Maiera tak měl být nový stát církví a státem v jednom⁴.

Tato práce pojednává především o útlaku řeholí za komunismu. Proto se v obecné charakteristice vztahů církve a státu zaměřím jen na toto totalitní zřízení. Přes čtyřicet let komunistické diktatury v Evropě je v literatuře členěno na tři úseky: násilná sovětizace zemí střední a východní Evropy v prvních poválečných letech, fáze etablování socialisticko-byrokratického všedního dne a fáze stagnace v 70. a 80. letech vedoucí k úpadku na přelomu 80. a 90. let.⁵ Každá tato fáze se nějakým způsobem podepsala na dějinách církve jednotlivých evropských zemí. Jednotlivé etapy vedly k různým podobám útlaku – od inscenovaných procesů prvních poválečných let k otevřenému pronásledování církve. Ve většině evropských komunistických států byly vypovězeny smlouvy a konkordáty s církví, soustavně potlačována až rušena výuka v církevních školách a kněží byli omezováni ve vykonávání svého úřadu. Cílem bylo

³ HNILICA Pavol Mária: *Náboženské problémy v krajine ovládané komunistami*, Trnava: Dobrá kniha, 2006, s. 33 (překlad z anglického autorizovaného vydání z r. 1954).

⁴ MAIER Hans: *Politická náboženství. Totalitární režimy a křesťanství*, Freiburg im Breisgau: Herder, 1995, s. 16n.

⁵ Podle Maier, H.: *Politická náboženství*.

vytlačit církev z veřejného života a zbavit ji vlivu na obyvatelstvo. Snazší to bylo v zemích, kde nebyla silná a semknutá katolická většina, např. právě v Československu. Zde už před válkou panoval silný antiklerikalismus buržoazie a inteligence.⁶ Ve většině zemí komunistického bloku docházelo v padesátých letech k pronásledování církve, k zatýkání řeholníků, k politickým procesům, k popravám a mučení.⁷ V lepších případech byly řeholníci a řeholnice odsunuti z veřejného života nebo jen nemohli vykonávat práci, kterou doposud vykonávali. V 60. letech se ke slovu přihlásilo reformní hnutí a byla oslabena ofenzivní politika komunistické strany. Mimo jiné se otvíraly brány vězení a ustoupilo se od otevřeného teroru. Nyní je třeba zaměřit se konkrétně na situaci po roce 1945 v Československu.

1.2 Situace v Československu 1945 - 1950

Československo, osvobozené v roce 1945 z velké většiny Rudou armádou, připadlo již na konferenci v Jaltě⁸ do sovětského mocenského bloku, ale jako v mnoha dalších středoevropských a východoevropských zemích nechtěl Stalin, aby komunisté převzali moc bezprostředně po osvobození.⁹ Povolil zde svobodné volby a z nich vzešlou koaliční vládu. Některé strany (např. agráři) však byly zrušeny a mnoho Čechů vzhlíželo ke Stalinovi a Rudé armádě jako osvoboditelům od nacistické diktatury. Z tohoto politického a společenského ovzduší vzešly výsledky voleb v květnu 1946 - komunisté získali 38 % hlasů. S národními socialisty a lidovci vytvořili komunisté vládu Národní fronty, jejíž předsedou se stal Klement Gottwald. Ale roku 1948 komunisté zcela převzali pod tlakem Stalina moc v Československu a pár měsíců po té, pro nesouhlas s novou komunistickou ústavou, odstoupil prezident Edvard Beneš.

Únorový převrat znamenal změny i v postavení církve. Nyní se ale vraťme ještě do roku 1945. Česká církev se po osvobození ocitla, na rozdíl od slovenské, na straně vítězů. Mnoho kněží bylo za války také vězněno v koncentračních táborech. Mezi nimi i nově jmenovaní Josef Beran na pozici pražského arcibiskupa, Josef Hlouch do funkce českobudějovického biskupa a Štěpán Trochta jako nový litoměřický biskup. Fáze poměrně dobrých vztahů mezi vládou a církví a především fáze obnovy katolické

⁶ MAIER Hans: *Politická náboženství*. s. 45.

⁷ Např. v Rusku bolševici tvrdě pronásledovali pravoslavné kněze a ničili relikvie.

⁸ Jaltská konference se uskutečnila 4.-11.2.1945 na Krymu za účasti W. Churchilla, F.D. Roosevelta, V. Stalina a mimo jiné se na ní projednávalo poválečné uspořádání v Evropě.

⁹ Především z důvodů, aby nevyprovokoval západní mocnosti a aby nevzbudil mezi lidmi odpor vůči Sovětům. WEGS Robert J., LADRECH Robert: *Evropa po roce 1945*, Praha: Vyšehrad, 2002.

církve, při které byly oživeny nacisty zakázané katolické tiskoviny, znovu otevřeny církevní školy a katolické spolky, byla však brzy narušena prvními konflikty státu a církve. Jednalo se o konflikty, které byly ještě před rokem 1948 zažehnány, ale pak se v průběhu let znovu objevily a staly se důvodem pro postihy různého rozsahu. První konflikt se týkal nedělní práce, druhý školství a třetí souvisel s pozemkovými reformami, které se vztahovaly na církevní půdu a majetek. Od roku 1945 chystalo ministerstvo školství pro české země zákon o jednotné škole, čímž by byly zestátněny všechny školy. Na protesty biskupů se návrh zákona, vypracovaný Zdeňkem Nejedlým, odložil a schválen byl až v dubnu 1948.¹⁰ Biskupové vystoupili i proti zamýšlené nedělní práci, která měla být zavedena po vyhlášení dvouletého hospodářského plánu v říjnu 1946 a prozatím uspěli stejně jako v případě zestátnění církevních škol. Spor o církevní majetek pramenil z uplatňování dekretů prezidenta Beneše o konfiskaci majetku Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců na určitém zemědělském majetku německých řádů a církevních institucí. Jednání se protahovala opět až do únorového převratu.¹¹

Ačkoliv po roce 1945 měla církev i stát stejné odhodlání a zájem obnovovat republiku a zdálo se, že v tom budou i spolupracovat, postupně bylo jasné, že komunistické vedení si bude chtít katolickou církev podřídit a využít ji k svému prospěchu. Zapojit církev do svého politického a ideologického (navíc ateistického!) systému se však nepovedlo, církev dávala svými častými protesty najevo, že není ochotná sloužit stranickým politickým cílům. Ještě v únoru 1947 informoval arcibiskup Beran papeže Pia XII. o náboženské svobodě u nás a o přátelských vztazích mezi vládou a katolickou církví.¹² Bylo to však předčasně optimistické konstatování. Situace se měla brzy změnit. Jak už jsem uvedla, od roku 1946 se vedl boj o zachování svobodného školství. V roce 1947 tento boj vrcholil, vedly se diskuse v tisku i na schůzích, církev vydávala protesty prostřednictvím pastýřských listů.

Pro církevní záležitosti u nás bylo důležité druhé zasedání Informbyra¹³ v Bukurešti v červnu 1947, na kterém českoslovenští komunisté získali oficiální

¹⁰ Na rozdíl od Slovenska, kde byly všechny školy zestátněny už v květnu 1945.

¹¹ Více o sporech církve a státu před rokem 1948 v: VAŠKO Václav: *Dům na skále 1. Církev zkoušená. 1945 -začátek 1950*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. Srov. KAPLAN Karel: *Stát a církev v Československu 1948-1953*, Brno: Doplněk, 1993, s. 11-19.

¹² VAŠKO V.: *Dům na skále1*, s. 27.

¹³ Informační byro komunistické strany.

podporu jednak pro uskutečnění znárodnění církve odtržené od Vatikánu a podřízené straně, a také pro nastoupení cesty k úplnému uchopení moci. V září 1947 Informbyro označilo katolickou církev za „reakční sílu, která brzdí, zvláště v zaostalých zemích, realizaci mocenských záměrů komunistů“.¹⁴ Komunistické strany měly proto ve svých zemích „zlomit politický vliv církve, konfiskovat církevní půdu a zestátnit školství“.¹⁵ Definitivní rozchod církve a státu po únorovém převratu, omezování církevní činnosti a první perzekuce také vedly k přerušení diplomatických styků komunistické vlády a Vatikánu, který se přidal k odpůrcům komunistického režimu. Styky s Vatikánem byly nadále trestány jako spolupráce s nepřátelskou mocností.

Po nástupu totality byly ve všech úřadech, podnicích, školách a nemocnicích zřízeny Akční výbory Národní fronty, které kontrolovaly činnost lidí v těchto zařízeních. Ani církev se samozřejmě nevyhnula kontrole. V říjnu 1949 vytvořené církevní zákony umožnily státu dohlížet na činnost duchovních a jednotlivých kongregací. Byla zřízena Církevní šestka při ÚV KSČ, dále Státní úřad pro věci církevní (nadále SÚC)¹⁶, který začal pracovat 18.10.1949 a všude po zemi působili na krajských a okresních úřadech církevní tajemníci kontrolující duchovní činnost. Stát tak převzal činnost náležející biskupům, neboť uděloval a stejně tak odebíral souhlas k výkonu funkce.

Po 28. únoru byla prvním zásahem, který se týkal církve, likvidace katolického tisku. Katolická církev na to odmítla kladně se vyjádřit k převratu a místo toho zaslala z porady v Brně v březnu 1948 nepřilíš pozitivní odpověď: „Církev katolická se neváže na žádnou formu politickou nebo státní, poněvadž při svém zvláštním poslání chce sloužit nejvyšším zájmům svého lidu.[...] budeme pečlivě střežit nadstranickost a nadpolitickost, budeme se plně věnovat činnosti náboženské, budeme upevňovat a hájit křesťanskou mravnost.“¹⁷ Komunisté se často uchýlovali k falešným prohlášením a slibům. Krátce po vydání Prohlášení o náboženské svobodě v březnu 1948, ve kterém odsuzovali jakékoliv zásahy do svobody vyznání, vykonávání náboženských obřadů a do církevního školství, byl přijat zákon o jednotné škole podle již zmiňovaného návrhu Z. Nejedlého.¹⁸ V dubnu byla také zřízena Komise pro církevní a náboženské otázky při

¹⁴ KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 21.

¹⁵ Tamtéž, s. 21.

¹⁶ Po roce 1956 přeměněný na sekretariát při ministerstvu školství a kultury.

¹⁷ VAŠKO V.: *Dům na skále I*, s. 72.

¹⁸ Přijat 21. dubna 1948.

Ústředním akčním výboru Národní fronty, která se měla spolu s církví zabývat projednáváním nových vztahů mezi státem a církví. Do církevních komisí však byli vybíráni kontroverzní kněží, bývalí spoluvězni ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky (a prvního předsedy SÚC) z koncentračního tábora, Josef Plojhar a Josef Beneš a další prorežimní duchovní. Některé kněze se dokonce podařilo přemluvit, aby kandidovali v chystaných volbách a získali tak důležité hlasy věřících voličů. S tím ovšem zásadně nesouhlasili oficiální představitelé církve, arcibiskup Beran a biskupové, kteří zakazovali kněžím jakoukoliv politickou činnost. Jednání, která se týkala právě angažování duchovních v politice a také obnovení církevního školství, však nikam nevedla, z jedné strany kvůli stupňování požadavků komunisty, ze strany druhé nejednotným postojem církve. Arcibiskup Beran věřil v rychlý pád režimu, a proto nechtěl v ničem vládě ustupovat, litoměřický biskup Trochta se naopak obával perzekucí proti církvi a chtěl je co nejvíc oddálit umírněným postojem. Někteří tak Trochtu posuzovali jako zrádce katolické církve, ale o jeho věrnosti svědčí záznamy ze schůzí církevní komise.¹⁹ Po nových volbách v roce 1948 se však zdálo, že dojde přece jen k dohodě, neboť nově zvolený prezident Klement Gottwald se zúčastnil slavnostní mše Te Deum ve svatovítské katedrále, a poté u sebe přijal i církevní delegaci. Avšak ani církev ani vláda a Gottwald neměli v úmyslu ustupovat, jak potvrzují zprávy z dalších schůzí.²⁰

Reakcí na stupňující se útlak byly úlevy, které povolil papež Pius XII československé církvi po návštěvě jejích čelních představitelů Berana, Trochty ad. v Římě. Tyto pravomoci (označované také jako tzv. mexické fakulty) umožňovaly tajná svěcení, sloužení mší v takových podmínkách, jako bylo vězení a uranové doly a také zproštění půstu. V předtuše perzekucí také mnohé řehole zkrátily dobu noviciátu a umožnily předčasné složení řeholních slibů. Další schůze a zasedání Církevní komise nepřinášely nic nového, vláda opakovala požadavek na kladné vyjádření se k režimu, církev zase požadavky na svobodné školství a na možnost svobodného sdružování se do křesťanských spolků. Zostření vztahů vyvolalo odhalení odposlouchávacího zařízení na jedné ze schůzí biskupů na Slovensku v březnu 1949. Na Beranův protestní dopis reagovala vláda zákazem „školení katolické mládeže a náboženských schůzek mimo

¹⁹ Např. na schůzi Církevní komise dne 24.5. 1948, kdy Trochta odmítl opětovně Čepičkův požadavek, aby církev prokázala svou oddanost socialistického režimu. Na tomto zasedání také Čepička řekl, že pokud se vše nevyřeší dohodou, bude boj! Srov. KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 35.

²⁰ Více o jednání mezi představiteli církve a vlády in: KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 23n.

*kostel, zákazem církevních sbírek i v kostelech a nařízením soupisu všech náboženských bratrstev, spolků a jejich členstva.*²¹ Zároveň byla zřízena tzv. Církevní šestka při předsednictvu ÚV KSČ.²² Již jsem uvedla, že v říjnu 1949 schválilo Národní shromáždění proticírkevní zákony, které měly s konečnou platností podřídit církev státu. Tento soubor zákonů obsahoval normy upravující vztah státu k jednotlivým církvím, normu zřizující SÚC a normu o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Kněží od ledna 1950 museli skládat sliby věrnosti Československé republice a pokud by tak odmítli učinit, čekal by je zákaz kněžské činnosti a internace. Sliby od února 1950 skládali i vyšší duchovní hodnostáři, kromě diecézních biskupů.²³ Podle zákona na ochranu lidovědemokratické republiky č. 231 se stalo trestným činem i nedovolené opuštění republiky, což se stalo osudným zřejmě první oběti z řad církve, olomouckému knězi P. Vojtěchu Rygalovi, který byl zastřelen při pokusu o překročení hranic 26. března 1948.²⁴ Před rokem 1950 se uskutečnilo také několik prvních politických procesů, například s převorem kláštera milosrdných bratří v Brně Josefem Hartlem, se skupinou označenou jako Med a spol. a s katolickou tělovýchovnou jednotou Orel.²⁵

Schválením církevních zákonů a vytvořením SÚC jako nové autority pro duchovní, řeholníky a řeholnice byl vnesen zmatek do církevní hierarchie. Administrativní zásahy zcela a na dlouhá léta změnily strukturu a jednotu církve. Další významné události již spadají do „temných“ padesátých let.

1.3 Padesátá léta – vyhrocený boj mezi církví a státem, politické procesy, „Akce K“, perzekuce mužských řeholí

Od 1. ledna 1950 začaly vstupovat v platnost další proticírkevní zákony. Jako první to byl zákon o vedení matrik. Údaje o narození, sňatcích a úmrtí obyvatel již dále neměly vést fary, ale místní národní výbory. Další úpravy v zákonech se týkaly konání náboženských shromáždění, církevních sňatků a bohosloveckých fakult.²⁶ Mnohem více

²¹ KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 66.

²² Předsedou se stal Alexej Čepička, členy byli Viliam Široký (vicepremiér), Zdeněk Fierlinger (vicepremiér), Václav Kopecký (ministr informací), Vladimír Clementis (ministr zahraničí) a Jiří Hendrych (pozdější tajemník sekretariátu ÚV KSČ). Přehled personálního obsazení stranických a státních orgánů v průběhu 50. let in: KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 230-231.

²³ VAŠKO Václav: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po 2. světové válce*, Praha: 1990, s. 16.

²⁴ <http://hulin1989.hys.cz/archives/245>, http://cs.wikipedia.org/wiki/Vojt%C4%9Bch_Rygal

²⁵ Srov. VAŠKO V.: *Dům na skále I*, s. 186n.

²⁶ Více o dalších zákrocích proti církvi na počátku 50. let in: KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 111n.

než administrativní zásahy však do života jednotlivých kněží zasáhly politické procesy. V roce 1949 sice prezident Gottwald udělil amnestii stíhaným duchovním, ale velké procesy padesátých let měly teprve následovat, stejně jako snaha podrobit si církev násilím. Za všechny jmenujme případ P. Josefa Toufara, utrýzněného k smrti po tzv. číhošťském zázraku, a následné procesy s významnými představiteli některých řádů.²⁷ Nejvíce nás nyní bude zajímat právě likvidace řeholí.²⁸

Ty byly dobře organizovanou složkou církve a tudíž konkurencí strany. Řeholníci působili na mnoha místech a významně tak mohli působit na smýšlení obyvatelstva. Nástrojem k omezení nebo zastavení jejich činnosti se stala „Akce kláštery“ (dále „Akce K“). Podle předběžných plánů měla „Akce K“ „*zabrzdit další růst řeholí, omezit jejich vliv na mládež, vyprázdnit kláštery, zmenšit jejich počet, koncentrovat zbylé řeholníky na jednom místě, zúžit materiální základnu řeholí, regulovat jejich činnost, přerušit styky řeholí se zahraničím a také negativně naladit obyvatelstvo proti řeholím.*“²⁹ Mělo se především zamezit tomu, aby „*kláštery byly středisky reakčního kléru*“³⁰ a tímto by se zároveň uvolnily budovy pro veřejné účely. „Akce K“ byla provedena ve dvou etapách v noci ze 13. na 14.dubna 1950 a v noci z 27. na 28.dubna 1950 a většinou probíhala tak, že příslušníci StB, SNB a Lidových milicí obklíčili klášter, vymohli si vstup a před shromážděnými příslušníky řádu oznámili chystané změny a vyzvali je ke sbalení osobních věcí. Pak je odvezli do centralizačních či internačních klášterů. Při této akci, která skončila 4. května 1950 bylo postiženo v Čechách a na Moravě 28 řeholí, 2376 řeholníků bylo soustředěno v pěti centralizačních klášterech s mírnějším režimem Bohosudov, Osek, Broumov, Králíky a Hejnice, 175 představených, vedoucích řádů a „problémových řeholníků“ bylo umístěno v internačním táboře Želiv.³¹ Podmínky v internačních táborech měly vězeňský

²⁷ Podrobněji o případě P. Josefa Toufara in: RÁZEK Adolf: Josef Toufar - oběť proticírkevní strategie režimu in: HANUŠ Jiří, STRÍBRNÝ Jan: *Stát a církev v roce 1950*, Brno, 2000, s. 186n., srov. RÁZEK Adolf: Scénář církevního procesu in: KOLEKTIV AUTORŮ: *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 83n. Další procesy vedeny např. s premonstrátským opatem Vítem Tajovským, jezuitou Adolfem Kajprem, aj.

²⁸ Přehled řádů, řeholních domů a řeholníků v ČSR pro rok 1950 in: KAPLAN Karel: *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1950. Edice dokumentů. I.*, Církevní komise ÚV KSČ („církevní šestka“) duben 1949-březen 1950. Praha-Brno: Doplněk, 1994, s. 361n.

²⁹ Návrh SÚC na postup proti řeholím a klášterům ze dne 22.listopadu 1949 in: *Církevní komise*, s. 319n., srov. Návrh SÚC na postup vůči klášterům a řádům z března 1950. in: KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 380.

³⁰ VAŠKO V.: *Dům na skále I*, s. 53.

³¹ KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 120., srov. VAŠKO V.: *Dům na skále I*, s. 57.

charakter, jak tomu napovídá denní rozpis.³² Pracovalo se na poli, v dílnách, při stavbě vodní přehrady, v lese, apod. Pod dohledem Státní bezpečnosti byli také nemocní a staří řeholníci ubytovaní většinou v charitních domech a ošetřováni řádovými sestrami. V roce 1951 došlo i k internaci nejvyšších představitelů církve, mezi nimi arcibiskupa Josefa Berana, biskupa Hloucha nebo biskupa Skoupého. Biskup Štěpán Trochta byl v roce 1954 odsouzen na 25 let do vězení.³³ Internační kláštery byly postupně redukovány, na konci roku 1952 existovaly už jen dva, do roku 1955 bylo v plánu SÚC ukončit internaci.³⁴ Po úspěšném ukončení likvidace mužských klášterů a deportací jejich příslušníků do internace přišly na řadu ženské řehole, o kterých pojednává následující kapitola.

³² V 6.00 budíček, 6.30 mše, 8.00 denní rozkaz, práce ve výrobě 8.30-12.30 a 14.00-18.00, podle VAŠKO Václav: *Dům na skále 2. Církev bojující 1950-květen 1960*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 59 – 60.

³³ Podrobnější osudy v: VAŠKO V.: *Dům na skále 2*, s. 297n. a o dalších procesech s. 339n.

³⁴ Tamtéž, s. 74.

2 Perzekuce ženských řeholí

Katolická církev byla po celou dobu pronásledována a utlačována. Perzekuce se týkala všech jejích členů – biskupů, kněží, laiků i řeholníků a řeholnic. Snad proto, že proti řeholnicím nebyly vedeny samostatné procesy, není jejich útisk v českém prostředí dostatečně zmapován a prezentován veřejnosti.³⁵

2.1 Akce vyklizení ženských klášterů a „Akce B“

Na počátku léta 1950 existovalo na území Čech a Moravy 34 ženských řádů a kongregací se 7 728 řeholnicemi v 522 domech.³⁶ Jednotlivé řády a kongregace se za komunismu projevovaly různě, bylo to dáno počtem členek, národností, oborem, ve kterém působily, ale také samozřejmě postojem k režimu. Nedostatečná organizace vedla po únoru 1948 k neuváženým krokům Akčních výborů Národní fronty (dále AVNF) vůči některým ženským řeholím, resp. vůči jejich majetku. Neoprávněně byly zabráný některé klášterní budovy – např. v Hlučíně, Bruntále, Olomouci a jinde.³⁷ Vzhledem k vlně kritiky ale ústředí AVNF vydalo pokyn situaci urovnat a zábor byl přeměněn na vnučenou dohodu o pronájmu. Úspěch první etapy „Akce K“ inicioval stranické vedení k plánu na zákrok i u ženských řádů.³⁸ První sestry se ovšem stěhovaly už v noci ze 14.dubna, tedy v rámci „Akce K“, neboť šlo o sestry, které se staraly o nemocné kněze a byly přestěhovány s nimi. Jako první etapu ale označujeme až vystěhování sester za účelem poskytnutí jimi obývaných budov pro armádu. Šlo o sedmáct řeholních domů Školských sester de Notre Dame.³⁹ Po této první fázi centralizace následovalo svolání některých představených na SÚC 25. září 1950, aby se dozvěděly, že mají uvolnit a předat své řeholní domy státu.⁴⁰ Druhá etapa vyklizení, která se týkala 4073 řeholnic, probíhala od 28. srpna do 28. září 1950. Centralizačních středisek bylo přibližně čtyřicet.⁴¹ Vystěhování z klášterů probíhalo obdobně jako v případě mužských řeholníků, i když obecně bylo se sestrami zacházeno mírněji. Představené byly odděleny od ostatních sester a poslány do internačního tábora Hejnice, rovněž byly odděleny starší sestry od mladších, novicky a kandidátky byly poslány

³⁵ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 59.

³⁶ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 24.

³⁷ Tamtéž s. 23.

³⁸ Církevní šestka dostala pokyn k vypracování návrhu 17.dubna 1950, 14.července byl plán předložen a schválen byl 28.srpna, téhož roku, kdy už akce probíhala. KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 121.

³⁹ Více o školských sestrách in: VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, 327n.

⁴⁰ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, 25. Srov. KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 121.

⁴¹ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, 26.

domů. Příkazu vyvázat novicky z kongregace údajně neuposlechly Boromejky a Milosrdné sestry sv. Kříže. Boromejkám bylo povoleno nechat novicky složit sliby v roce 1956.⁴² Mladé sestry byly posílány na práci do továren, kde se i nadále snažily držet řehole a nosily i do práce svoje hábity. Mezi místy, kam byly sestry posílány byly textilní závod ve Varnsdorfu, Broumov, Radvanov, Moravec, Bílá Voda, Osek, atd. Na tyto sestry především mladšího věku byl vyvíjen nátlak, aby odešly z řádu, a to formou přednášek, školení, ale také nevyhovujícími životními podmínkami, do kterých byly uvrženy. Často bydlely v poškozených nezařízených budovách nebo pracovaly ve zdraví škodlivém prostředí. Kroniky vedené v letech nedobrovolného pracovního nasazení vypovídají o konfliktech se státní správou ohledně svátků. Sestry odmítaly nastoupit ve dnech církevních svátků do práce, po řešení těchto konfliktů je však nutno pátrat v rámci jednotlivých kongregací.⁴³ Převedení přibližně dvou tisíc řeholnic z centralizačních středisek do průmyslu v roce 1951 bychom mohli označit také jako třetí etapu stěhování. O nasazení sester do výroby se rozhodlo především kvůli nedostatku pracovních sil v lehkém průmyslu, ale také se sestry v kontaktu s normálním prostředím mohly lépe seznámit se světem a přejít do civilu.⁴⁴

Ze stěhování v roce 1950 byly prozatím vyloučeny sestry vykonávající službu v nemocnicích, v charitních domech a ve starobincích. Po dalších změnách v následujících letech ale byly postupně propouštěny a nadále směly pracovat jen v některých ústavech sociální péče pro mentálně postižené (např. Střelice u Brna, Anenská Studánka), kde zůstávaly až do převratu 1989, nebo v domovech důchodců.⁴⁵

Přestěhování přibližně čtyř tisíc sester bylo zakončeno v listopadu 1950. V nemocnicích na konci roku 1950 zůstávalo 9 748 sester.⁴⁶

Od začátku padesátých let také platila ohlašovací povinnost sester. Podle instrukcí SÚC ze dne 1.12.1950 měly představené upozornit členky své kongregace na

⁴² VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 29.

⁴³ Ne všechny řády odmítaly v době církevních svátků pracovat. Nejvytrvalejší a nejjednotnější vystupují opět Boromejky a sestry sv. Kříže. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 29.

⁴⁴ O pracovním nasazení mladých řeholnic se rozhodlo 14.11.1950 a bylo prováděno od následujícího roku. Plán dalšímu postupu proti ženským řeholím z 14.11.1950. *Stát a církev v roce 1950*, s. 85.

⁴⁵ HANUŠ J., STRÍBRNÝ J.(eds.): *Stát a církev*, s. 85.

⁴⁶ KAPLAN K.: *Stát a církev*, 121. Srov. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 26 – 27. Údaje o počtu stěhovaných řeholnic a vyklizených klášterů se liší pramen od pramene a ani literatura nepřináší jednotné údaje. Spolehlivým údajem pak mohou být čísla získaná studiem jednotlivých kongregací.

povinnost hlásit změnu pobytu příslušným činitelům.⁴⁷ Po provedení Akce vyklizení ženských klášterů (dále „Akce VŽK“) se tempo plánovaných opatření zpomalilo. Především vyvázání z pracovního poměru v nemocnicích nešlo tak rychle, jak si SÚC původně představoval. Nicméně to neznamená, že by to měly v následujících letech sestry jednodušší. Například neustále čelily agitaci na vystoupení z řádu. Jednou z donucovacích praktik režimu bylo zrušení dosavadního vestiáře (sesterské kapesné) a jeho nahrazení platem k 1.1.1952. Protesty a odmítáním platu ale sestry ničeho nez mohly a musely státní plat přijmout. I nadále ho však odevzdávaly své představené.⁴⁸ Dalším sporným bodem se stala evidence Ministerstva národní obrany, která řeholnicím nařizovala převzetí vojenské knížky. Sestry to opět odmítaly. Na začátku léta 1952 proběhla celonárodní internace vyšších představených všech řádů a kongregací do Hejnic v Libereckém kraji a také se čím dál tím více stupňoval administrativní tlak, neboť byly zakázány poutě, procesí a výuka náboženství. V březnu 1953 měla být realizována „Akce B“, která měla zrušit všechny ženské řády.⁴⁹ Na návrh SÚC měly být řeholnice vyzvány k tomu, aby se zbavily řeholního šatu a zapojily se do občanského života, přičemž ty, které by tak odmítly učinit, by byly internovány. Akce však byla na poslední chvíli odvolána - z důvodů revolt v Německu a Maďarsku, ale také kvůli neklidu v Československu způsobeného měnovou reformou.⁵⁰ Odvoláním „Akce B“ se ale nemělo přestat v nátlaku na řehole. Byly jen hledány schůdnější cesty výměny řeholnic na pracovištích za civilní a neproblematické pracovníky. Řeholnice také přestaly být vnímány jako překážka ohrožující chod režimu. Následující léta 1954 – 1959 se vyznačují mírnějšími postupy, rezignací na násilné donucovací prostředky a úplnou likvidací katolické církve. SÚC se tedy nadále snažil zmenšit počet řeholnic

⁴⁷ Řeholnice byly od tohoto dne, tj. 1. 12. 1950 povinny vyžádat si od církevního úřadu souhlas ke vzdání se od místa svého bydliště, pokud hodlají toto místo opustit na dobu delší než 24 hodin. Církevní oddělení ONV udělovalo souhlas pokud se jednalo o dobu od jednoho do čtrnácti dnů, v případě opuštění kláštera na dobu čtrnáct dnů až jeden rok byl potřeba souhlas církevního oddělení KNV a na dobu delší než jeden rok či přesídlení natrvalo souhlas přímo SÚC. Podle instrukcí ohlašovací povinnost řeholnic z 1. prosince 1950. Kopie in: VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*. Obrazová příloha a dokumenty, s. 3.

⁴⁸ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 31.

⁴⁹ Podle instrukcí SÚC ze dne 23.6. 1953 krajským a okresním prokurátorům měly být k 1. 7. 1953 zrušeny církevní řády a kongregace. Očekávalo se, že většina řeholníků a řeholnic přijme tuto skutečnost v klidu a odloží svůj řeholní šat, ale také se počítalo s odporem nebo ignorací. Na takové provinilce se mělo podat trestní oznámení a vzít je do vazby. Odmítnutí odložit řeholní roucho mělo být také chápáno jako projev nepřátelství vůči státu a mělo se postupovat stejně jako by dotyčný ovlivňoval druhé a agitoval pro neuposlechnutí rozkazu. Zvláštní středisko pro internaci mělo být zřízeno v Oseku u Duchcova. Podle Instrukcí SÚC k rozpuštění řádů a kongregací 23. 6. 1953. Obrazová příloha a dokumenty, 3. Podle původního návrhu ale akce měla zahrnovat i zbývající mužské řády působící v Československu. Tamtéž, s. 31.

⁵⁰ Více o ztroskotání „Akce B“ in: KAPLAN K.: *Stát a církev*, s. 154.

novými postupy, jeho snaha ale opět narážela na nedostatek financí a jiných pracovních sil.⁵¹ V roce 1954 podal SÚC návrh na propuštění internovaných představených, což se také v následujících letech stalo. Prvních sedm sester bylo propuštěno na jaře 1954.⁵² Od roku 1953 také režim povoloval rozvazovat pracovní poměry v továrnách, takže se sestry mohly vrátit ke své ošetřovatelské a pečovatelské činnosti. Ne však do nemocnic, z nichž byla naopak po celá padesátá léta snaha je vyloučit. Mohly pracovat jen v ústavech pro mentálně postižené apod., které byly většinou pod správou České katolické charity.⁵³

Stejně jako se sestřím nevyhnula internace, tak byly obviňovány z trestných činů a souzeny. Ve většině případů byly souzeny ve velkých procesech jako byly proces Mádr a spol. a podobně.

2.2 Procesy

Zde je na místě zmínit, co vlastně představitelům režimu vadilo na řeholnicích, které v naprosté většině žily oddány svému řádu a své práci. Právě oddanost jiné organizaci, tedy církvi a jiné osobě – matce představené – než straně a prezidentovi, byla komunistům trnem v oku. Sestry se navíc odmítaly politicky angažovat, účastnit se stranických školení a chodit k volbám. Také jejich nápadně odlišný oděv budil nepochopení. Jejich práce byla sice záslužná a vykonávaly ji dobře, ale mohly příliš snadno ovlivňovat lidi, se kterými přicházely denně do kontaktu. Proto byly podle plánu Církevní komise vystěhovány ze svých klášterů a staženy z pracovních míst. Majetek který jim byl odebrán, byl buď odprodán nebo byl přejat státem či armádou.⁵⁴ Akcí

⁵¹ Podle plánu na postup vůči řeholnicím z července 1954 měl být postupně snižován počet řeholnic o 40% jejich propuštěním z nemocnic a charitních domovů a jejich převedením do civilu. Celkem mělo být převedeno do civilu 3000 – 3500 řeholnic, z toho 1800 – 2000 z nemocnic, 1000 – 1200 ze závodních internátů a zbytek z charitních ústavů. Podle správy sice některé sestry po nátlaku odjely z místa svého dosavadního působení k příbuzným, ale svléci svůj šat odmítly a nyní tak jednotlivě působí nepřátelsky vůči režimu v městě či na vesnici. Ve správě se nadále příznává, že nejméně snadné bude propuštění řeholnic z nemocnic, neboť nebudou včas (do konce roku 1955) vyškoleny nové pracovní síly, které by řeholnice nahradily. Především kvůli finančním nákladům na školení nových zdravotnic měla být akce rozložena na několik let. Podle zprávy SÚC dle usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 12.7.1954 proti ženským řeholím. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*. Obrazová příloha a dokumenty, s. 9 – 12.

⁵² Směrnice pro následující roky jasně mluví o ukončení internace řeholníků a řeholnic. Směrnice pro rok 1956 nařizují dokončit propuštění a provést připravenou reorganizaci řádů. Místo donucovacích prostředků se má navázat těsnější spolupráce s představenými řádů a komunit, zesílit ve všech oblastech přesvědčovací práci mezi řeholnicemi, zlepšit metody této práce a vytvářet vhodné podmínky pro výstup řeholnic z řádu. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 33.

⁵³ Česká katolická charita byla organizačním a pracovním střediskem charitativní péče.

⁵⁴ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 28.

vyklizení ženských klášterů ale perzekuce řeholnic neskončila. V padesátých letech byly s některými sestrami, především s představenými, vedeny soudní procesy. Někdy byly uděleny skutečně vysoké tresty – například představená boromejek Bohumila Žofie Langrová byla odsouzena na dvacet let. Jinak ale převažovaly tresty v rozmezí dvou až pěti let. Proti řeholnicím nebyl veden žádný samostatný proces, byly souzeny v procesech označovaných například jako Mádr a spol., které byly vedeny proti kněžím i laikům. Proti sestrami byla také vedena pomlouvačná kampaň, která měla znevážit jejich činnost. Pokud měly představenou německé národnosti nebo německé členky, byly často obviňovány z kolaborace s nacisty nebo také ze špatného zacházení s pacienty.⁵⁵ Nejčastějším důvodem zatýkání sester však bylo podezření z protistátní činnosti. V rozsudcích tak můžeme číst o odsouzení za pomoc perzekuovaným osobám – kněžím a řeholníkům, pomoc integrovaným biskupům, tzn. tajné vyřizování pošty, sjednávání schůzek apod., rozkrádáním národního majetku, např. poskytováním jídla skrývaným, odesílání zpráv do zahraničí, ilegální pokračování v řeholní činnosti – tzn. tajné přijímání nových členek nebo obnovování slibů, odesílání tajných vzkazů do zahraničí, rozšiřování tajných náboženských tiskovin, projevy politického odporu – odmítnutí účasti na volbách nebo utajená práce s mládeží.⁵⁶ V padesátých letech tak bylo odsouzeno 120 – 150 českých řeholnic různých řádů, přičemž nejvyšší počet odsouzených měli sestry boromejky.⁵⁷

⁵⁵ Nejčastěji napadané byly sestry Německého řádu a dominikánky, obviněny z vražd pacientů byly ale i boromejky, a to dokonce až v roce 1959. Více in: VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*. s. 63n.

⁵⁶ Tamtéž, s. 66-67.

⁵⁷ Vše o procesech s jednotlivými řády in: VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*.

3 Perzekuce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského po roce 1948

Kongregace dosáhla svého největšího rozmachu před druhou světovou válkou, kdy působila na celém území bývalého Rakouska–Uherska (tzn. ve všech třech provinciích) ve 120 místech v počtu 1500 sester. Polovina z nich pracovala v nemocnicích a ostatní se věnovaly jiné sociální nebo pedagogické činnosti.⁵⁸

3.1 Vznik společenství Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, počátky kongregace v Čechách a založení nemocnice Pod Petřínem

Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského⁵⁹ vznikla po třicetileté válce ve francouzském městě Nancy v Lotrinsku k potřebám chudých, zbídačených a opuštěných lidí, postižených válečným utrpením, dospělých i dětí. Podnět k jejímu založení dal advokát Josef Chauvenal, který odevzdal své jmění chudým, když roku 1651 umíral v mladém věku 31 let po té, co se nakazil při dobrovolném ošetřování nemocných morem. Jeho otec Emanuel Chauvenal vyplnil poslední vůli svého syna založením církevní nadace, jejíž vývoj začíná vyhotovením zakládací listiny 18. června 1652 v Nancy.⁶⁰

Toto nově založené církevní společenství dostalo schválení od generálního vikáře z Toulouse Msgr. Jeana Midota roku 1652 a bylo znovu potvrzeno a schváleno státem roku 1663. Sestry se věnovaly především pečovatelské službě v domech, ale i práci v nemocnicích a v menší míře také výchově a vyučování mládeže. Taková je náplň činnosti kongregace po celou dobu její existence, až dodnes. Základ tvoří péče o nemocné, chudé a o všechny ty, kteří jsou na okraji „normální“ společnosti.⁶¹

Během dalších dvou staletí se povědomí o zdravotnické činnosti Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského rozšířilo do dalších zemí. Mateřský dům

⁵⁸ *Kronika Sorores Caroli Boromei*, Archiv SCB, Praha

⁵⁹ Karel Boromejský (1538 – 1584) byl kardinálem a milánským arcibiskupem a v jeho životě našly sestry z Nancy vzor a inspiraci. Nejprve si ho zvolily jako ochránce svého domu, později ho přijaly jako patrona svého společenství. Biskupské heslo Karla Boromejského Humilitas (pokora) se stalo heslem nově vzniklého řádu.

⁶⁰ Podle konstituce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (Konstituce SCB). Praha 2000.

⁶¹ „Konstituce kongregace má augustinsko-saleský charakter. Augustinská pravidla zdůrazňují primát milosti a lásky, duch sv. Františka Saleského přináší asketickou mírnost, vysoké mravní požadavky, spojení nazíravého života s činným, vnímavým postojem k době a prostředí. (...) Vlastní charisma kongregace je kontemplace a účinné milosrdenství – služba chudým, nemocným a jakkoli potřebným.“ Charisma kongregace podle *Konstituce SCB*. Praha 2000.

v Nancy přijal v roce 1834 žádost univerzitního profesora Aloise Klára, aby vyučil pro jeho ústav slepých v Praze schopné kandidátky z Čech.⁶² Čtyři české dívky⁶³ nastoupily do noviciátu v Nancy a současně do praktického zácviku ve zdravotnictví. Tím započalo dlouhodobé sepětí kongregace s činností v nemocnici. Když se ale v roce 1837 vrátily tyto čtyři české sestry a dvě francouzské do Prahy, nacházel se ústav pro nevidomé po smrti svého zakladatele v ekonomické krizi. Díky finanční pomoci knížat Heleny a Františka Lobkowiczových⁶⁴ se ale ústav udržel a s ním i činnost českých sester boromejek. Na popud pražského arcibiskupa Bedřicha kardinála Schwarzenberga schválil českou řeholi roku 1841 papež Řehoř XVI.⁶⁵ Přibývání členek umožnilo zakládání jak nových poboček, a to nejprve v Mělníce – Podolí, ale především vznik tzv. mateřince (mateřský dům) na Malé Straně pod Petřínem.⁶⁶ Kněžna Helena Lobkowiczová si sice nejprve přála, aby byl v zakoupené usedlosti v Mělníku zřízen i mateřinec boromejek, ale pro nesouhlas představené Terezie Helsigové byl mateřinec zřízen v hlavním městě po té, co v roce 1843 koupily boromejky zámek (dnes dům sv. Notburgy) barona Bretfelda na úpatí Petřína v Praze. Opět zásluhou sourozenců Lobkowiczových byl v roce 1851 mateřinec rozšířen přístavbou, kde byl zřízen první noviciát.

Po 1. světové válce a vzniku samostatného Československa generální rada kongregace ve spolupráci s ordinariátním komisařem Dr. Karlem Kašparem vypracovala plán na rozdělení rozsáhlé kongregace na provincie. Toto rozdělení bylo

⁶² Alois Klar (1763 – 1833) byl německý filolog a univerzitní profesor v Praze. Roku 1807 spoluzakládal ústav pro slepé děti a roku 1832 po něm po něm pojmenovaný ústav pro zaopatřování a zaměstnávání slepců.

⁶³ Terezie Walterová, Františka Fickerová, Terezie Preinfalková a Jana Němcová. Poslední jmenovaná sestra M. Eufemie Jana Němcová byla později v letech 1852 – 1889 druhou generální představenou pražské kongregace boromejek. *Kronika SCB*. Archiv SCB Praha.

⁶⁴ Helena (1805 – 1856) a František Jiří (1800 – 1858) příslušeli do mělnicko – hořínské knížecí sekundogenitury Lobkowiczů. František Jiří byl vojákem a diplomatem v Berlíně, Petrohradě a Istanbulu. Po smrti bratra Augusta Longina v roce 1842, který měl v držení Mělník, Rožďalovice ad., rezignoval na vojenskou a politickou kariéru a ujal se správy bratrova majetku a poručnictví jeho nezletilých dětí. Se sestrou Helenou držel František Jiří rožďalovické panství. KASÍK, S. a kolektiv: *Lobkowiczové – dějiny a genealogie rodu*. České Budějovice 2002.

⁶⁵ První generální představenou v Čechách se stala francouzská sestra Marie Terezie Helsigová. *Kronika SCB*. Archiv SCB Praha.

⁶⁶ Jak u vybudování mateřince v Praze, tak u založení mělnické pobočky a nemocnice stáli sourozenci Lobkowiczové, když v roce 1841 zakoupili pozemky v Mělníce – Podolí, potřebné k stavbě domu pro ty, kteří potřebovali sociální pomoc, spolu s klášterem pro sestry. Nemocnice v Mělníku začala fungovat téhož roku. Průměrně bylo v druhé polovině devatenáctého století v mělnickém klášteře pět řeholnic včetně představené, která spravovala klášter i nemocnici. V roce 1854 byl mělnický ústav rozšířen o mateřskou školkou a roku 1856 předal kníže František Jiří Lobkowicz veškeré ústavní budovy i s pozemky boromejkám do vlastnictví za účelem péče o nemocné. Darovací listina Františka Jiřího Lobkowicze z 8. prosince 1856 uložena in Archiv SCB Praha.

schváleno Vatikánem v roce 1920. Kongregace byla tímto rozdělena na 3 provincie: dvě pro Československo (severní a jižní) a jedna pro Rakousko.⁶⁷ Vedení kongregace sídlilo nadále v Praze (patřila k severní provincii), kde se nacházel také mateřinec. Třetí provincie, která se po roce 1918 nacházela na území Rakouska, a která se nazývala rakouská, měla v roce 1920 jen 84 sester, z toho nejvíce bylo Němek z Čech, Moravy a Slezska. Domy na rakouském území zůstaly i nadále při pražské kongregaci, ale měly své regionální vedení.⁶⁸

Jak jsem již uvedla, činnost boromejek je od počátku spojena s prací ve zdravotnictví.⁶⁹ V roce 1852 založila kongregace vlastní nemocnici ve Vlašské ulici hned u svého mateřince.⁷⁰ V roce 1855 pak uzavřela smlouvu s pražskou všeobecnou nemocnicí o převzetí určitého počtu pacientů, čímž se nemocnice boromejek stala lokální nemocnicí pro Malou Stranu a Hradčany.⁷¹ V letech 1856 – 57 vyrostlo nové západní křídlo domu a v této době byl také dokončen kostel sv. Karla, ozdobený freskami. Roku 1865 se kongregace rozhodla založit při mateřském domě také školu, jejíž činnost byla zahájena už počátkem roku 1866, i když jen jako opatrovny pro děti. Elektřinou, kanalizací a ústředním topením byla celá nemocnice i s postupně přistavovanými částmi opatřena na přelomu století. Roku 1929 kongregace zakoupila část zahrady patřící strahovskému klášteru. Od roku 1939 mělo společenství také vlastní ošetrovatelskou školu.⁷²

Během 2. světové války podporovaly boromejky rodiny těch, kteří skončili v nacistickém vězení. Také poskytovaly v nemocnicích a filiálních domech azyl

⁶⁷ K severní provincii patřilo 45 domů, vesměs šlo o sirotčince, starobince nebo o veřejné nemocnice, které sice nebyly majetkem kongregace, ale pracovaly v nich boromejky. K jižní provincii (provinciální dům byl ve Frýdlantě nad Ostravicí) se vázalo 42 domů, z toho 17 bylo majetkem kongregace. *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

⁶⁸ Rakouská provincie měla k roku 1920 18 domů, z toho 10 bylo majetkem kongregace. Provinciální dům sídlil ve Stadl – Paura v Horních Rakousích. Rakouská provincie se stala samostatnou Kongregací až po druhé světové válce, kdy sestry německé národnosti byly vysídleny do Vídně, kde vznikl nový rakouský generalát. Tamtéž.

⁶⁹ Na území Rakouska – Uherska existovaly nemocnice všeobecné a veřejné, mnohem více však bylo dalších lůžkových léčeben různých typů, například rozličná soukromá sanatoria (zřizovat soukromé nemocnice bylo povoleno podle zákona č. 68/1870), specializované léčebny nebo podnikové nemocnice. Pro dlouhodobě nemocné fungovaly ve všech okresech chudobince a chorobince. Více o vývoji nemocniční péče u nás in: MÁŠOVÁ Hana.: *Nemocniční otázka v meziválečném Československu*. Praha: Karolinum, 2005, s.61 -124.

⁷⁰ Řádové nemocnice, mezi které nemocnice Pod Petřínem patřila, byly nejproslulejší a nejstarší soukromé nemocnice (například nemocnice milosrdných bratří Na Františku nebo pro ženské pacientky nemocnice Alžbětinek Na Slupi). Nemocnice Boromejek fungující jako filiálka všeobecné nemocnice byla k dispozici všem pacientům bez rozdílu pohlaví. MÁŠOVÁ H.: *Nemocniční otázka v meziválečném Československu*, s. 95.

⁷¹ Pražská všeobecná nemocnice byla založena dekretem Josefa II. v roce 1788.

⁷² *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

hledaným osobám.⁷³ V květnu 1945 se nemocnice Pod Petřínem a celá kongregace zapojila do osvobozovacích bojů. Sestry pomáhaly na stanicích první pomoci nebo při ošetřování raněných přivezených do nemocnice. Tři sestry ze Slaného také odjely pečovat o osvobozené vězně do bývalého koncentračního tábora Terezín. Odtud ale i z jiných koncentračních táborů byli do řádové nemocnice dopravováni vězni v hrozném stavu.⁷⁴ Konec války však kromě vytouženého míru přinesl boromejkám i řadu nových potíží. Souvisely nejen s německou národností některých sester, ale i se zdravotnickou a školní činností kongregace.

3.2 Léta 1945 – 1948

Konec druhé světové války znamenal pro kongregaci řadu změn. Kvůli státoprávním změnám a úpravě hranic došlo k novému uspořádání provincií. 5. 5. 1945 přestala jako součást pražské kongregace existovat tzv. provincie rakouská, která byla Vatikánem schválena jako samostatná se sídlem ve Vídni a dvě provincie v ČSR – severní a jižní byly zrušeny, aby byly jako tzv. filiální domy dány pod přímé vedení pražskému generálnímu mateřinci. S účinností od 1. 6. 1947 byl „ze všech klášterních domů Milosrdných sester sv. Karla Boromejského na území československého státu zřízen jeden „Institut“, v jehož čele měla stát generální představená se svou radou. Tato generální rada sjednocené Kongregace byla jmenována 24. srpna 1946.⁷⁵

1. května 1945 složila svůj úřad generální představená Klementina Zaunmüllerová a odevzdala vedení kongregace do rukou české vikářky Silvestriny Šímové. Ačkoliv nespolupracovala s nacismem, opustila spolu s dalšími sestrami německé národnosti republiku. K řeholnicím německé národnosti se přistupovalo poněkud jinak než k ostatním Němcům. Vzhledem k nedostatku zdravotnického

⁷³ Podle zprávy ze dne 18. 1. 1946 o ilegální činnosti boromejek v Brně dokonce sestry obstaraly přechod hranic do Maďarska pro jednoho československého vysokoškoláka nebo podporovaly vězně koncentračních táborů zasláním potravinových balíků. Od 10. 6. 1944 byl po čtyři měsíce u brněnských boromejek ukrýván pronásledovaný partyzán. Zpráva pro Čsl. Červený kříž. 18. 1. 1946. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha. Srov. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 216.

⁷⁴ Pražské sestry boromejky vypracovaly 7. června 1945 pro Okresní národní výbor v Praze 3 zprávu o své činnosti pro vězně v Terezíně a pro raněné za květnového povstání. Podle této zprávy ošetřovaly terezínské vězně nakažené skvrnitým tyfem, obstarávaly pro ně jídlo a potřebné ošacení. Čtyři sta z nich přijala Nemocnice Pod Petřínem. Informace o činnosti pro vězně a raněné bojovníky Okresnímu národnímu výboru v Praze 3. 7. 6. 1945. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

⁷⁵ Upraveno bylo také postavení bývalé albrechtické provincie s generálním domem v Trzebnici, která se po roce 1945 nacházela na území Polska. Tato albrechtická část kongregace byla taktéž podřízena pražské provincii. Generální radu kongregace jmenoval pražský internuncius Xaverio Ritter, který byl pověřen celkovými úpravami uspořádání provincií. Seznam domů provincií z let 1920 – 1945 i s počtem sester in: Rozdělení kongregace na provincie. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

personálu byl některým z nich povolen delší pobyt s tím, že si mohou zažádat o znovunabytí občanství. V roce 1947 tak zůstávalo v ČSR přibližně 1500 německých řeholnic, které pracovaly v nemocnicích a sociálních ústavech. Podle výnosu Ministerstva vnitra z července 1946 byly „*sestry různých kongregací německé národnosti pracujících v nemocnicích, starobincích aj. toho času prakticky nenahraditelné. Jejich odsun by vážně ohrozil provoz těchto ústavů. Dále nelze zmíněné sestry považovat za živel politicky nebezpečný, a to ani v přítomnosti ani pro budoucnost.*“⁷⁶

Sestry německé národnosti, které nepracovaly ve zdravotnictví ale působily na školách, byly postupně odsunuty. V letech 1945-1947 bylo odsunuto 332 boromejek. Některé filiální domy tak musely být pro nedostatek sester zrušeny.⁷⁷

Novou generální představenou kongregace byla zvolena Bohumila Žofie Langrová.⁷⁸ I přes rychlé odstoupení představené Zaunmüllerové nastaly potíže s řádovým majetkem. Už v obecném přehledu o perzekuci mužských i ženských řeholí jsem uvedla, že některé řády podléhaly dekretům o národních správách a konfiskaci majetku Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců. Již 5. května 1945 byla na Nemocnici Pod Petřínem, do té doby ve výhradním vlastnictví kongregace, uvalena národní správa, která byla odvolána až rozhodnutím Zemského národního výboru v Praze po několika měsících sporů. I v některých dalších filiálních domech musely boromejky čelit neoprávněným nárokům, udáním a požadavkům na zabránění budov. Místní národní výbory upozorňovaly na nečinnost sester a nedostatečně využívané objekty.⁷⁹ Zabírány byly většinou školy, což vyplývalo ze snahy státu omezit ženské i mužské řehole ve směru jejich vychovatelské a pedagogické činnosti. Před rokem 1948 tedy po odsunutí sester německé národnosti a po konfiskaci některých budov zůstalo v majetku kongregace 33 filiálek u nemocnic, 12 starobinců, 11 mateřských škol, jedna obchodní škola, deset sirotčinců, ústav slepců v Praze a ženská věznice. Kongregace také měla domovy pro své starší a nemocné sestry.⁸⁰

⁷⁶ Opis výnosu Ministerstva vnitra . Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

⁷⁷ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*. s. 217.

⁷⁸ B. Ž. Langrová (1896 – 1979) zastávala úřad generální představené v letech 1946 až 1970. Od roku 1952 vězněna, amnestie jí byla udělena v roce 1960. Po propuštění se znovu ujala vedení rozbité kongregace.

⁷⁹ Jedná se např. o snahu místní správy získat klášterní školu boromejek v Orlové na Ostravsku. Spory o majetek se zde protahovaly až do roku 1950, kdy byla národní správa nad klášterem zrušena. Soukromý netříděný fond. Archiv SCB. Praha. Srov. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 218.

⁸⁰ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 218.

I přes značné zásahy do života kongregace krátce po skončení války v roce 1945 se zlomovým rokem stal rok 1948.

3.3 Perzekuce kongregace po roce 1948

„Prožíváme velikou dobu přelomu, ve které se uskutečnilo veliké množství významných změn a kdy naše kongregace, jako podstatná součást katolické církve, sdílela její osudy. V přesvědčení, že nic se neděje bez Boží vůle nebo bez jeho dopuštění, přijímaly jsme s odevzdaností každý zásah, který nás postihl. Jen z nadpřirozeného hlediska můžeme pochopit smysl a účel utrpení; bez milosti Boží nezdoláme životní bolest a útrapy. Kdo nese kříž s Kristem, pochopí jeho význam.“⁸¹

3.3.1 Omezování činnosti kongregace

Na podzim roku 1948 měla kongregace v Československu celkově 1067 sester, které působily při 83 filiálkách. Po únoru 1948 bylo v námi sledované pražské provincii v pěti domech celkem 43 sester. Většina členek kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v té době pracovala v nemocnicích a jiných zdravotnických zařízeních jako ošetřovatelky. Dále působily také v různých typech sociálních ústavů a v menší míře ve školství, v ambulancích a v různých nekongregačních církevních institucích.⁸² Ženské řehole sice nestály v centru zájmů stranických orgánů, ale jejich činnosti se dotkla mnohá nařízení. Sestry boromejky se nevěnovaly školství v takové míře jako jiné řády⁸³, ale stále byly zaměstnány ve čtyřech měšťanských a obecných školách a ve třech školách odborných (zdravotnického zaměření).⁸⁴ Po vydání zákona o jednotné škole v dubnu 1948 přešlo vyučování do rukou nových učitelů. V některých případech, jako např. v obecné škole ve Frýdlantě nad Ostravicí, byly sestry vyzvány k tomu, aby vstoupily do státních služeb, což však odmítly učinit. V některých bývalých církevních školách se změna personálu a vedení neobešla bez protestů rodičů a žáků, jejich petice však nikdy nebyly vyřízeny. Školní činnost boromejek byla ve většině škol definitivně ukončena do roku 1949.⁸⁵ Jako jedno z posledních školských zařízení, kde boromejky působily, byla mateřská školka a jesle v Novém Jičíně. Tyto dvě instituce

⁸¹ Zápis generální představené Bohumily Žofie Langrové v kronice Kongregace, VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*. S.224

⁸² Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

⁸³ Jako např. sestry de Notre Dame.

⁸⁴ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s.219.

⁸⁵ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s.218.

byly zestátněny až v březnu 1951.⁸⁶ Boromejky dostaly na jaře 1948 hromadnou výpověď také ze sirotčince ve Strakonících, Zemské vychovatelny v Kostomlatech nebo z věznice v Praze - Řepích.⁸⁷ Boromejky, které tímto způsobem přišly o práci, přešly do služeb charitních domovů jako ošetřovatelky. V několika případech se ale mohlo stát, že sestry nadále zůstaly pracovat v zařízeních školského typu, které byly před rokem 1948 ve vlastnictví kongregace.⁸⁸

Ustavení Akčních výborů Národní fronty, které vznikly ke kontrole podniků, úřadů a samozřejmě nemocničních a jiných zdravotnických zařízení, se týkalo i všech tří kongregačních nemocnic - v Praze Pod Petřínem, v Mělníku - Podolí a v Albrechticích. K zestátnění nemocnic došlo k 1. lednu 1949. Ani v jednom případě to ale neznamenalo okamžité propuštění řadových sester ze zaměstnání. V Mělníku - Podolí zůstaly boromejky pracovat až do července 1959. V bývalé soukromé nemocnici boromejek v Albrechticích pracovalo na tři desítky řeholnic do roku 1953. Nemocnice byla zároveň se zestátněním přeměněna na Státní ústav pro léčení mimoplicní tuberkulózy. Řeholní kolektiv byl okresním církevním tajemníkem hodnocen jako reakční kolektiv, který nábožensky – tudíž negativně - působí na pacienty. Proto byly sestry zbaveny služby.⁸⁹ O výpovědi z pražské nemocnice bude řeč obšírněji v jiné podkapitole.

Ani filiálními domůmi a státními nemocnicemi, ve kterých boromejky pracovaly, se nevyhnula řada zásahů státu do jejich fungování. Na začátku roku 1951 si SÚC stěžoval na nedostatečné pronikání do řeholních kolektivů v nemocnicích. Požadoval proto, aby byl do nemocnic, ve kterých pracují řeholní sestry, dosazen spolehlivý důvěrník. Dále se sestry měly zúčastňovat odborných školení a schůzí. Neúčast na nich se stala záminkou pro pozdější represe.

K narušení činnosti řeholnic v nemocnicích měla přispět i změna ve způsobu odměňování. Jak již jsem zmínila výše, 1. ledna 1952 byl zrušen vestiiář a místo něho měly sestry obdržet plat. Ze zprávy SÚC z listopadu 1952 však vyplývá, že několik měsíců po zavedení platu jej boromejky stále odmítají převzít. „...stav v řadách

⁸⁶ Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha. Srov. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 220.

⁸⁷ Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

⁸⁸ Např. v již zmíněných jeslích při filiálním domě v Novém Jičíně. Podle vzpomínek sestry Reginy Kaniové. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

⁸⁹ Zpráva OCT v Krnově o řeholním objektu v Albrechticích z 14.5.1953. Kopie in: Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

boromejek se nadále nemění. Stále odmítají platy, vzpouzejí se jakémukoliv překládání, prostě neposlouchají.“ Jako poslušnější a tím i lepší pracovnice se SÚC jevily Šedé sestry a tudíž byl podán návrh za jejich vyměnění za boromejky.⁹⁰ Ministerstvo dále nařídilo ukládání platu na vkladní knížky pod jmény jednotlivých sester a od dubna 1951 byly sestry zaměstnané v nemocnicích vedeny v systému národního pojištění. Podobným problémem se stala otázka vojenské registrace sester. Jejím účelem mělo být získání evidence ženského zdravotnického personálu, který mohl být podle branného zákona povolán k vojenské službě. Mnohé řádové sestry však převzetí vojenských knížek odmítly. Nakonec povolily pod podmínkou, že k případné vojenské službě budou moci nastoupit v řeholním rouchu a v počtu nejméně šesti pohromadě.⁹¹

V dokončení úkolu zbavit československé zdravotnictví řádových sester ale režim narážel na nedostatek laického personálu. A tak si sice SÚC v hlavních bodech svého programu pro rok 1953 stanovil, že vymění „nejreakčnější řádové celky v nemocnicích“⁹², ale nejenže by to bylo prakticky velmi obtížné, ale především původní návrh ustoupil plánu na rozpuštění všech řádů a kongregací v ČSR k 1. červenci 1953, tedy nakonec neuskutečněné Akci „B“. Realizace rychlé výměny ošetrovatelského personálu nebyla možná s ohledem na finanční náročnost a na nedostatek civilních pracovních sil. Proto byla tato výměna zcela dokončena až na začátku šedesátých let, v případě boromejek šlo o rok 1959. Nejvíce výpovědí obdržely boromejky v roce 1956, a to ze Všeobecné nemocnice v Jindřichově Hradci, z Krajského ústavu národního zdraví v Českých Budějovicích, z nemocnic v Táboře, v Písku a ve Strakonících. Od roku 1956 tak obdrželo výpověď přes 100 sester. Sestry z Fakultní nemocnice na Vinohradech a z nemocnice v Berouně obdržely výpověď 29. 5. a 1. 6. 1957. Představené zajišťovaly sestrám místa v Domovech důchodců a v Ústavech sociální péče. Také Ústředí české katolické charity nabídlo propuštěným sestrám práci ve dvou zařízeních, z nichž si kongregace vybrala Ústav sociální péče v Podlesí v okrese Nový Bydžov. Nemocnice v Kutné Hoře byla v prosinci 1959 poslední, kterou boromejky opouštěly po jednatřicetileté činnosti v tomto městě.⁹³ Do revolučního roku 1989 už v nemocnicích nesměly pracovat. Úsilí komunistického režimu o nahrazení řeholnic v nemocnicích nebylo už tak patrné v případě sociálních ústavů pro přestárlé a

⁹⁰ NA, fond SÚC, k.č.2, inv.č.45.

⁹¹ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

⁹² NA, fond SÚC, k.č.1, inv.č.42.

⁹³ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

zdravotnických zařízení pro postižené či infekčně nemocné neboť tam, jak vyplývá ze zprávy o činnosti SÚC, „*nečiní působnost řeholnic obtíž*“.⁹⁴

V roce 1950 se také boromejky začaly nedobrovolně stěhovat z některých svých působišť v rámci „Akce VŽK“. První sestry byly ale stěhovány už při „Akci K“. Jednalo se např. o sestry, které pracovaly jako administrativní síly v exercičním domě redemptoristů ve Frýdku. V noci ze 13. na 14. dubna 1950 při zásahu proti mužským řeholím byly tyto boromejky, podobně jako jiné řeholnice vypomáhající v mužských klášterech, vyzvány, aby ještě téže noci odešly do nejbližšího domu své kongregace.⁹⁵ Ze stejného důvodu se stěhovaly také sestry, které pečovaly o kněze ve Svaté Hoře a na Strahově a které byly požádány, aby s nimi odešly do internace v Broumově, což také učinily. Přímo v souvislosti s „Akci VŽK“ začala ve druhé polovině roku 1950 likvidace filiálních domů. Mladších boromejek, převážně pracujících ve zdravotnictví, se akce zatím netýkala, stěhovaly se především starší a nemocné sestry. Celkem bylo do konce téhož roku zrušeno 18 řeholních domů. V první etapě od srpna do září 1950 byly zrušeny filiální domy v Líšni, v Zákupích u České Lípy, kde byla dívčí škola, v Kobylé s domovem důchodců, v Hrabošicích se zotavovnou pro řeholnice nemocné TBC, v Piešťanech, v Teplicích, filiální dům v Karlíně, kde žilo osm starších sester a litoměřický seminář. V druhé etapě na konci září téhož roku byly zlikvidovány domy mládeže Žulová, Ondřejovice, Brno, České Budějovice, Tachov, Jihlava, Jiříkov, Varnsdorf a Filipov. Vystěhovány byly i sestry z Karlových Varů, kde dům, který obývaly, patřil nunciatuře.⁹⁶ Představeným filiálních řeholních domů přišel dekret nařizující okamžité vystěhování z následujících důvodů: nedostatečně využití prostory a jejich potřeba pro jiné instituce nebo na byty pro rodiny.⁹⁷ Boromejky byly stěhovány do stále více se plnících domů v Albrechticích a Vidnavě. V provinciálním domě v Albrechticích bylo na konci září 1950 více než 120 sester, tedy dvojnásobek původního počtu. „.....*Nikde na chodbách, v místnostech, ani v kapli nebylo místo. Všude nábytek. Skříně po úzkých chodbách, jedna vedle druhé.*“⁹⁸ Zvláště starší sestry nesly stěhování velmi těžce. Byly vytrženy z důvěrně známého prostředí a v novém působišti zažívaly jen zmatek a nepohodlí. Některé nově příchozí sestry se mnohdy ani nedokázaly dorozumět s albrechtickými německými sestrami, které byly vyňaty z odsunu v prvních

⁹⁴ NA, fond SÚC, k.č.1, inv. č. 42.

⁹⁵ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

⁹⁶ Seznam filiálních domů in: Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

⁹⁷ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 218.

⁹⁸ Vzpomínky sestry Reginy Kaniové. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

poválečných letech.⁹⁹ Ani stěhování do dalšího z centralizačních středisek – Vidnavy - nebylo jednoduché. Původně zde byl jeden z největších filiálních domů albrechtické provincie, který sloužil jako ústav pro slabomyslné a choré děti. 30. listopadu 1950 tam byly odvezeny staré a nemocné sestry z útulku v Praze na Smíchově. Ještě pár dní před jejich příjezdem část vidnavského objektu sloužila jako skladiště a musela být narychlo vyklizena a upravena pro nové sestry. Noční příjezd byl pro všechny velmi náročný. Vidnavské sestry, ani smíchovské ošetřovatelky nedokázaly sami přenést ležící sestry do připravených místností, a tak jim pomáhali myslivci, kteří zrovna tu noc pořádali oslavu. Dále místnosti nebyly dostatečně vytopené a nábytek s matracemi a ložním prádlem dorazil až několik hodin po příjezdu sester.¹⁰⁰ Do obou míst byly stěhovány i sestry z jiných kongregací, v červnu 1951 tak ve Vidnavě pobývalo přibližně 250 řeholnic – boromejky, sestry de Notre Dame, sestry sv. Kříže, dominikánky a voršilky. Boromejky měly v roce 1953 ve Vidnavě 75 sester.¹⁰¹ Řeholnice, koncentrované z různých domů do Albrechtic či Vidnavy, nadále podléhaly svým původním představeným. V Albrechticích představené jednotlivých řádů projednávaly všechny důležité události s provinciální představenou albrechtických boromejek Klementou Soukupovou. Jinak ale byla snaha zachovat řádům uvnitř albrechtického domu jejich komunitu a zvyky. Tak například v jídelně seděly jednotlivé řehole zvlášť se svou představenou v čele.¹⁰²

3.3.1.1 Propuštění z nemocnice Pod Petřínem a vyklizení pražského mateřince v roce 1952

I po zestátnění kongregačních nemocnic v roce 1949 v nich boromejky zůstaly pracovat. Podle řeholní kroniky byly ale sestry na svých pracovištích šikanovány, především od členů závodních rad. Sestra Sylvie Plichtová byla dokonce po domovní prohlídce ve Strakonickém klášteře vzata na tři měsíce do vazby.¹⁰³ Podle nařízení SÚC se tak sestry nesměly pohybovat mimo klášter bez povolení církevního tajemníka a každý odchod musely hlásit na vrátnici. Některé sestry vzpomínají na to, jak je někteří zřízení a úředníci sledovali a střežili.¹⁰⁴ Řeholní kolektivy v nemocnicích měly být pod

⁹⁹ Vzpomínky sestry Reginy Kaniové. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹⁰⁰ Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹⁰¹ Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹⁰² Podle vzpomínek sestry Reginy Kaniové. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹⁰³ Podle vzpomínek sestry Reginy Kaniové. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹⁰⁴ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

zvláště přísným dozorem. Zvláštní pozornost byla věnována mladým sestřím, které měly být podle návrhu SÚC zařazeny mezi civilní ošetřovatelky, aby je přemluvily k odchodu z řádu. Pokud by se jim to podařilo, obdržely by 1000 Kčs odměny.¹⁰⁵ Dále SÚC vyžadovalo, aby se řeholnice účastnily odborových školení a schůzí.¹⁰⁶ Na 3. srpna 1952 bylo patnáct starších a zapracovaných sester z Nemocnice Pod Petřínem povoláno na postgraduální studium do České Kamenice. Protože sestry věděly, že se jedná spíše o politické školení, odmítly se ho zúčastnit. Jako důvod uvedly, že nemohou bydlet v internátě, jelikož to jejich konstituce nedovoluje. Navrhly tedy, aby se školení konalo v Praze přímo v budově nemocnice, kde k tomu byly dostatečně velké prostory. Navíc sestry tušily, že se nad jejich činností v nemocnici stahují mračna, neboť bylo přijímáno stále více civilních zdravotních sester. Na začátku srpna v Nemocnici Pod Petřínem pracovalo už 30 civilních sester, ačkoliv někteří lékaři si stěžovali, že s nezkušenými civilními sestrami nemohou spolupracovat. Šlo totiž vesměs o čerstvé absolventky zdravotnických škol.¹⁰⁷ Přesto sestry obdržely memorandum, ve kterém lékařský kolektiv požadoval jejich odstranění. „*Řádové sestry nemocnice „dr. Budína“ (celý název nemocnice v letech 1952 – 1953 zněl Okresní nemocnice dr. Budína) v Praze 3 odmítly zdravotně politické školení, a tím daly najevo nepřátelský postoj vůči lidové demokratickému zřízení. Lékařský kolektiv zdejší nemocnice prohlašuje, že nehodlá s těmito sestrami spolupracovat a žádá jejich odstranění.*“¹⁰⁸ V druhém memorandu z 9. srpna téhož roku žádal lékařský kolektiv také odstranění všech vedoucích sester. Odstraněním vedoucích sester měly být mladé sestry „*zbaveny neblahého vlivu a podařilo by se je snáz získat přesvědčováním.*“¹⁰⁹ Dne 13. srpna se jedna z hlavních vedoucích, s. Edigna Bílková, měla dostavit na Ústředí české katolické charity, kde jí byl předložen příkaz ze SÚC k umístění 50 sester boromejek v různých charitních domovech. Dále se s. Edigna dozvěděla, že mladé sestry do třiceti let půjdou na práci do továrny, a dostala seznam charitních domovů, aby se boromejky samy rozdělily, která kam půjde. Zároveň ji ale úředníci Ústředí české katolické charity upozornili na to, že církevní referentka Prečnerová může mít vlastní plán rozmístění.¹¹⁰

Ještě toho dne k večeru byla s. Edigna zavolána do správní kanceláře nemocnice,

¹⁰⁵ NA, fond SÚC-dodatky, k.č.198, inv.č.34.

¹⁰⁶ NA, fond SÚC, k.č.43, inv. č. 102.

¹⁰⁷ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

¹⁰⁸ Memorandum z 2. července 1952. Archiv SCB. Praha.

¹⁰⁹ 2. memorandum z 9.srpna 1952. Archiv SCB. Praha.

¹¹⁰ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

kde obdržela rozhodnutí Ústředního národního výboru o výpovědi boromejek. Ve správní kanceláři, kde sestra Edigna přijala výpověď, byli přítomni například církevní tajemník Sova, primář nemocnice Dr. Karpíšek, Dr. Kopřiva a Dr. Křištof. Ve výpovědi z 12. srpna 1952 je zmíněno, že se sestry nepodrobily ustanovení platového zákona tím, že nepřijaly stanovené platy, a také to, že se odmítly zúčastnit odborného školení, které mělo sloužit k „získání a prohloubení vědomostí, potřebných k řádnému výkonu zdravotní péče o pracující, ačkoliv zákon přímo stanoví, že každý zaměstnanec je povinen rozšiřovat a prohlubovat své vědomosti politické i odborné, potřebné k plnění svěřených úkolů“. S poukazem na to, že chování sester boromejek není v souladu s požadavky na kázeň, a že narušuje pracovní pospolitost, byly sestry s okamžitou platností zproštěny služby a měly ihned poté, co předají inventární předměty, opustit pracoviště.¹¹¹ S. Edigna měla k zproštění služby námitky, které byly samozřejmě ignorovány a nadále církevní tajemník i vedení nemocnice žádali, aby sestry předaly inventář, klíče a kuchyňské zásoby civilní službě, která měla nastoupit o půl osmé večer. Námitky sestry Edigny poukazovaly především na smlouvu s ministerstvem zdravotnictví, podle které měl být nemocnicí sestrám vyplácen vestiař a dále znovu opakovaly, že školení mimo Prahu se nemohly zúčastnit, protože jim to nedovoluje řádová konstituce. Proti obvinění z neuposlechnutí zákona o platech č. 70/50 Sb., namítaly, že porušení tohoto zákona nemůže mít za následek zproštění služby a ztrátu domova.¹¹² Službu v Nemocnici Pod Petřínem převzaly sestry z Bulovky poté, co ji odmítly civilní sestry z Fakultní nemocnice (dnes Všeobecná fakultní nemocnice na Karlově náměstí). Provoz nemocnice si žádal noční předání, které také hladce probíhalo do půl čtvrté ráno. Celou dobu byla nemocnice obklíčena tajnou policií. Odpoledne 14. srpna donesla církevní referentka do mateřince, kde byly všechny sestry shromážděny, seznamy charitních domovů a plán rozmístění. Čtyřicet čtyři mladých sester si vyžádalo Ministerstvo lehkého průmyslu pro továrnu v Trutnově. Dvě sestry dostaly povolení, aby zůstaly v mateřinci, než se provede veškeré předání a vyúčtování. Rovněž měly dohlédnout na odeslání nábytku za sestrami.¹¹³

15. srpna přijela na dvůr dvě nákladní auta, která měla odvézt zavazadla, o pár hodin později odjížděly starší a nemocné sestry do dosud fungujících filiálních domů,

¹¹¹ Zproštění dalšího výkonu práce zdravotních sester. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹¹² *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

¹¹³ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

centralizačních klášterů či do nemocnic. Starší sestry postupně odjížděly do charitních domovů do Rožďalovic, Strakonice, Prachatic, Hrabce a na Šumavu. Nemocné sestry byly rozvezeny do Mělníka – Podolí, Prčic a Vinohradské nemocnice. Na nádraží byly odvezeny sestry směřující do Jiříkova, Plavče, Frýdlantu nad Ostravicí, Mnichova u Vrbna a Vidnavy.¹¹⁴ Téhož dne, ale brzy ráno odjely i mladé sestry do třiceti let směr Trutnov. Poslední obyvatelé opouštěli mateřinec 20. srpna 1952.

3.3.2 Sestry boromejky v továrně

Jak jsem již pojednávala výše, rozhodnutí o nasazení řeholnic do výroby se týkalo více řádů. Boromejky, které odjely brzy ráno 15. 8. 1952 jen s osobními věcmi, matracemi a peřinami autobusem z pražského mateřince do Trutnova, se tak v místě svého pracovního nasazení setkávaly i se sestrami jiných řádů. U většiny kongregací byl menší počet nejmladších sester do třiceti let odvezen do pohraničí.¹¹⁵ Již v autobuse se dozvěděly, že budou rozděleny na dvě skupiny – první, ve které budou méně zdatné sestry, bude bydlet v místě továrny, tzn. v Trutnově, druhá měla bydlet v zařízení internátě v Libči. Internátem v Libči se ovšem ukázala být bývalá hospoda, nyní vybavená drátěnými postelemi a pouze dvěma židlemi. Sestry dostaly povolení jet do Prahy pro nábytek, který ještě zůstal v bývalém mateřinci. Celkem týden jim byl povolen na zařízení nového domova. Později se ale sestry ještě několikrát stěhovaly a vždy se musely vyrovnávat s nepříznivými ubytovacími podmínkami. Podle kroniky, kterou si sestry vedly v době svého pobytu v internátech, musely ze začátku sedět na prknech, která se položila vždy přes dva kbelíky. Ani vaření nebylo jednoduché ve chvíli, kdy nebylo žádné nádobí. První oběd mimo mateřinec tak byl uvařen v obyčejném laboru.¹¹⁶

Práce, ke které nastoupily 25. srpna 1952, v továrně na zpracování lnu byla podle svědectví mnoha sester (a to nejen boromejek, ale i jiných řeholnic) velmi namáhavá. Pracovalo se v prašném, horkém, vlhkém a hlučném prostředí. Navíc to byla práce jednotvárná a vyčerpávající, některé sestry mívaly ze začátku zvýšenou teplotu nebo zvracely, než si na tyto podmínky zvykly. Pracovalo se na tři směny, které se střídaly po týdnech od 6 hodin do 14, od 14 do 22 hodin a noční od 22 do 6 hodin ráno.

¹¹⁴ Plán rozmístění sester in: Soukromý netříděný fond. Archiv SCB. Praha.

¹¹⁵ Nejvíce sester z různých kongregací pracovalo ve Varnsdorfu v továrnách na punčochy Elite a na koberce Velveta. Ve chvílích volna byla pořádána školení či přednášky a na nejmladší řeholnice byl vyvíjen nátlak, aby odešly do civilu. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 252 – 253.

¹¹⁶ Sestry v továrně. *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

Jelikož část sester musela do továrny dojíždět, vstávaly již ve 3 hod, od 3.30 měly rozjímání a od 4 hodin mši. Dvě sestry byly určeny na domácí práce a zůstávaly v internátě.¹¹⁷

Od začátku měly sestry konflikty kvůli pracovní době, která byla stanovena i na neděli a svátky, což sestry odmítaly a nechodily do práce. Za trest jim pak byla zkrácena dovolená, kterou trávily uklízením v továrně nebo vybíráním brambor na poli. Byl jim i snížen příděl potravinových lístků. Jako trest bylo míněno i další stěhování. Boromejky se stěhovaly celkem dvakrát - poprvé v červnu 1953 do Maršova a podruhé v červnu 1954 do Svobody nad Úpou.

Také v továrnách byly boromejky nuceny účastnit se různých schůzí a politických školení. Podle stávajících opatření se na řeholnice mělo působit také prostřednictvím tisku, který měl být na pracovišti k dispozici, nebo promítáním filmů.¹¹⁸ Sestry se ale schůzím a instruktážím vždy vyhýbaly, za což jim někdy v internátě naschvál zastavili vodu, takže ze sebe nemohly ani smýt špínu z továrních hal.¹¹⁹

Po přestěhování do Maršova pracovaly boromejky v továrně v Temném dole, kam dojížděly i z bývalého plicního sanatoria Svoboda. Tam byly přestěhovány po květnových volbách v roce 1954, jichž se odmítly zúčastnit. K volbám do národních výborů v roce 1954 přišlo z celkového počtu oprávněných voliček 57,3 % řeholnic. Nejnižší účast byla právě v závodních internátech - 12,85 %, nejvyšší mezi sestrami v charitních domech – 73,3 %.¹²⁰

Jelikož byly v pohraničí na práci především mladé sestry s pouze dočasnými sliby, musely je každý rok tajně obnovovat. Do Trutnova, Libče, Maršova a později i do Svobody za nimi dojížděl P. Nekula, u kterého boromejky obnovovaly svoje zasvěcení, a který sloužil slavnostní mši. Kromě tohoto kněze přijely několikrát na návštěvu i sestry propuštěné z internace v Hejnicích nebo ty, které žily v charitním domě v Rožďalovicích. P. Nekula se na návštěvách u sester domlouval písemně, ale aby nedošlo k prozrazení, podepisoval se jako teta Tonča. Podle vzpomínek sester se několikrát musel během svého pobytu v internátě skrýt před církevní referentkou, která

¹¹⁷ Sestry v továrně. *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

¹¹⁸ Opatření v řeholích ze dne 10.9. 1953. NA, fond SÚC-dodatky, k.č. 198, inv. č. 5.

¹¹⁹ Podle vzpomínek sestry Petriny Schreiberové. Rukopis ze dne 31.12.2002. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹²⁰ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 35.

nečekaně přišla na kontrolu. Jednou se dokonce musel ukrýt pod stůl.¹²¹

Od podzimu 1954 začalo propouštění sester ze zaměstnání. Většinou se tak dělo ze zdravotních důvodů. Ovšem ani sestry, které v lednu 1955 odmítly přejít z jednoho továrního oddělení do druhého a odjely do Prahy na Ústředí české katolické charity nebyly nijak sankcionovány a dostaly povolení zůstat v charitních domech jako ošetřovatelky. Takto postupně odjely všechny sestry, s posledními šesti byl rozvázán pracovní poměr 31.1.1956. Všechny našly opět uplatnění jako ošetřovatelky v Ústavech sociální péče. Propouštění řeholnic z průmyslu bylo možné na základě postupných změn v církevní politice. Mělo se nadále upustit od administrativních zásahů, které měly být nahrazeny ateistickou propagandou. Proti řeholím se již nemělo postupovat tak tvrdě.¹²²

3.3.3 Procesy s boromejkami

Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského patřily v padesátých letech mezi nejvíce perzekuované řeholnice. V průběhu těchto let jich bylo zatčeno a odsouzeno dvacet dva. Byly souzeny v těchto procesech s pronásledovanými duchovními: Bradna a spol., Pivnička a spol., Juřík a spol., A. Jarolímek a spol., Janča a spol. a Mádr a spol.¹²³ Nyní se zaměřím na posledně jmenovaný proces, ve kterém byla souzena generální představená kongregace boromejek B. Langrová.

3.3.3.1 Proces s Bohumilou Žofíí Langrovou a internace vyšších představených

Matka Bohumila byla zatčena 25. ledna 1952 v mateřinci ve Vlašské ulici v Praze. Podle vzpomínek vrátné, která měla v noci z 24. na 25. ledna službu, přijelo přibližně ve tři hodiny ráno k Nemocnici Pod Petřínem a k mateřinci mnoho mužů. Ohlásili, že vezou raněného a žádali o vpuštění. Jakmile byli puštěni vrátnou na nádvoří, prokázali se legitimacemi StB a naléhali na okamžité otevření klausury. Přítomné sestry to odmítly a zavolaly telefonem matku představenou. Jeden z mužů ale sám převzal telefon a žádal Matku Bohumilu, aby se dostavila do nemocnice. Zatímco tam probíhal výslech představené, příslušníci StB vnikli do klausury a provedli prohlídku pokojů sester a také kontrolu jejich osobních dokladů. Když byla zatčena

¹²¹ Podle vzpomínek sestry Petriny Schreiberové. Rukopis ze dne 31.12.2002. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹²² Postup vůči řeholím z roku 1956. NA, fond SÚC, k.č. 1, inv. č. 42.

¹²³ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 66n.

Matka představená vedena členy StB k autu, obstoupily je ostatní sestry a bránily jim v odjezdu. Kvůli tomu byla tedy představená odvedena do kostela, kde se mohla s členkami rozloučit.¹²⁴

Matka Bohumila byla po zatčení převezena do vyšetřovací samovazby v Ruzyni, kde pobývala až do 8. června, tj. do odjezdu k soudu v Brně. V monstrprocesu, označovaném jako Mádr a spol. byla souzena poněkud nesourodá skupina, ve které byli kněží, laici, řeholnice i dva muži obvinění z vraždy. Představená boromejek podle obžaloby shromažďovala zprávy, redigovala je a prostřednictvím další obviněné Růženy Vackové je posílala do Vatikánu. V klášteře měla ukrývat řadu vatikánských agentů a nakonec i obviněného Ottu Mádra, který se chystal k ilegálnímu odchodu za hranice. Dále měla zpronevřit peníze, které řádové sestry vydělaly svojí prací ve zdravotnictví, a vytvořit z nich tajný fond, z kterého podporovala Mádra a jiné agenty.¹²⁵ P. Ottu Mádrovi, P. Václavu Soukupovi, P. Remigiu Jančovi a dalšímu františkánskému knězi Janu Baptistovi Bártovi kromě poskytnutí útočiště v klášteře, zprostředkovala navíc další kontakty a samozřejmě jim také dala peníze. Obvinění se však ještě stupňovala, M. Bohumila měla dokonce sama vypracovat směrnice pro ilegální činnost řeholnic a rozšiřovat je.¹²⁶ Provinění obžalovaných bylo podle prokuratury o to „odpornější, že do služeb Vatikánu zavlekli neuvědomělé mladé lidi, které pod záminkou, že jde o obranu náboženství, zneužívali k provádění špionáže a k přípravě rozvratu.“¹²⁷ 13. 6. 1952 byla Bohumila Žofie Langrová v Brně odsouzena za vyzvědačství a velezradu na 20 let do vězení. Po rozsudku byla převezena do věznic ve Znojmě, odtud pak 3. srpna do vězení v Novém Jičíně. Tehdy také dostala poprvé její 81letá matka povolení k návštěvě.¹²⁸ 11. února 1953 byla Matka představená přestěhována ještě jednou, a to do nápravného pracovního tábora v Pardubicích. V nápravném pracovním táboře v Pardubicích byla vězněna většina boromejek. Byly zaměstnány většinou na tzv. pletárně, kde ve dvousměnném provozu osm hodin denně pletly svetry a další oblečení.¹²⁹ Pro zdravotní problémy byla Bohumila Žofie Langrová propuštěna v roce 1960. V roce 1969 rozhodl Zvláštní senát krajského soudu v Praze o provedení rehabilitačního řízení ve věci procesu Mádr a spol. Senát shledal rozsudek ze dne 13. 6.

¹²⁴ Podle vzpomínek Anny Dohnalové. Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹²⁵ Obžaloba Žofie Langrové. Kopie in: Archiv SCB, fond Matka Bohumila, č. I/2.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž. Srov. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*. s. 67.

¹²⁸ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

¹²⁹ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

1952 jako vadný a důkazy jako nepřesvědčivé. Navíc bylo zjištěno, že výslechové protokoly byly podepsány pod psychickým i fyzickým tlakem.¹³⁰ V dubnu 1970 přiznalo Ministerstvo spravedlnosti Bohumile Langrové odškodné,¹³¹ které ale bylo v červenci 1971 odvoláno.¹³²

Jedním z prostředků, jak „nabourat“ řeholní život a kázeň, byla celonárodní akce zaměřená na internaci vyšších představených. Den po zatčení generální představené Bohumily Langrové, byly internovány sestry, které zůstaly ve vedení kongregace. 28. června 1952 byly v Hejnicích ubytovány tyto sestry: generální vikářka Theofora Kmoníčková, generální prokurátorka Adéla Hönigová a novicmistrová Euthalie Doušková, všechny tři z pražské kongregace. Z mimopražského vedení byly v Hejnicích internovány provinční představená v Albrechticích Klementa Soukupová, představená z Jiříkova Leokadie Součková a představená ze Šternberka Dolores Lukášová.¹³³

3.3.3.2 Ostatní procesy

Bradna a spol.: Katolický kněz Antonín Bradna byl odsouzen za šíření letáků na 18 měsíců do vězení v roce 1951. Od ledna 1953 do srpna téhož roku se však ukrýval v klášteře boromejek v Novém Jičíně. Zde pro ně sloužil mše, zpovídal a tajně vydával časopis Nový život. Za pomoc k velezradě byla pak v následujícím procesu konaném 25. 6. 1953 v Ostravě na deset let odsouzena Huberta Marie Pijáčková, na dva a půl roku Ludmila Anna Plevová, na jeden a půl roku Lýdie Jarmila Straková, na patnáct měsíců Bernadetta Anna Šimíková a na jeden rok Regina Marie Kaniová za sdružování proti republice. Sestry boromejky v klášteře v Novém Jičíně kromě poskytování útočiště a stravy hledanému knězi zprostředkovávaly kontakty s jinými kněžími a několika laiky, kteří se chystali překročit ilegálně hranice.¹³⁴

Pivnička a spol.: V tomto soudním procesu s osmičlennou skupinou byly kromě šesti laiků napomáhajících v roce 1948 poslanci Národní socialistické strany Františku Uhlířovi při útěku za hranice odsouzeny 24. 2. 1951 dvě řeholnice - ošetřovatelky v písecké nemocnici. Svatobora Zdeňka Vantuchová byla odsouzena na šest let, Veleoslavě Ludmile Štecové byl vyměřen trest čtyři roky. František Uhlíř byl zatčen při pokusu o

¹³⁰ Rozsudek ze dne 24.4.1969. Kopie in: Soukromý netříděný fond SCB. Archiv SCB. Praha.

¹³¹ Archiv SCB, fond Matka Bohumila, č.I/3.

¹³² Odvolání odškodného ze dne 16.7.1971. Tamtéž.

¹³³ Všechny byly z internace propuštěny během let 1954 -1955. VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 222.

¹³⁴ Procesy s boromejkami in: VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 66n.

překročení hranic po únorovém převratu, ale onemocněl a při pobytu v písecké nemocnici za pomoci svých přátel a právě zmiňovaných sester se mu již druhý útek zdařil.¹³⁵

Juřík a spol.: V srpnu 1950 v Praze byli za velezradu odsouzeni františkán P. Stanislav František Juřík a boromejka Priscilla Růžena Vavrochová, kteří se oba stali oběťmi provokace StB, když se nic netušíc o totožnosti neznámého muže o něj postarali, dali mu peníze a zprostředkovali mu další kontakty. Páter Juřík dostal čtrnáct let vězení, sestra Priscilla sedm let.¹³⁶

A. Jarolímek a spol.: Při tomto soudním přelíčení, které bývá označováno také jako Janča a spol., bylo 19. 9. 1953 za dvouleté ukrývání františkánského kněze Remigia Janči odsouzeno celkem osm řeholnic, mezi nimi i představená prachatického kláštera Vojtěcha Antonie Hasmandová, pozdější generální představená.¹³⁷ Páter Janča unikl internaci řeholníků v Uherském Hradišti, když zastupoval jiného kněze na faře poblíž kláštera, kam se už nevrátil a začal se skrývat - nejprve v Praze v mateřinci sester boromejek, později v Prachaticích. V pražském i prachatickém klášteře zpovídal, sloužil bohoslužby a vedl duchovní cvičení. V prachatickém klášteře zůstal, když v době jeho nepřítomnosti byla v Praze zatčena generální představená Bohumila Žofie Langrová, souzená pak v procesu Mádr a spol., o kterém byla řeč výše. P. Janča pak sloužil mše nejen v Prachaticích, ale jezdil i do klášterů v Pelhřimově či Hrabčicích u Vimperku. Pokusil se kontaktovat internované sestry v Hejnicích, tak že vhadzoval do jejich oken zprávy. 10. 9. 1952 ale byl prachatický klášter obklíčen příslušníky StB a některé sestry v čele s jejich představenou Vojtěchou Hasmandovou byly zatčeny.

P. Janča, který se na poslední chvíli neúspěšně pokusil po varování jedné ze sester utéci přes klášterní zahradu, byl také zatčen. V následném procesu byl P. Janča odsouzen na devět let, sestra Vojtěcha Hasmandová na osm let, představená českobudějovického kláštera Hermela Marie Motáčková na čtyři roky, představená kláštera ve Strakonících Christina Marie Houšťová na tři roky, písecká představená Method Alžběta Vondrášková na tři roky, představená kláštera v Hrabčicích Placidie

¹³⁵ Procesy s boromejkami in: VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 66n.

¹³⁶ Tamtéž, s. 66n.

¹³⁷ Vojtěcha Hasmandová (1914 – 1988). Od roku 1970 generální představená. V roce 1953 byla zatčena a odsouzena k osmi letům vězení. Na základě amnestie byla propuštěna v roce 1960. Obnovitelka společenství po Druhém vatikánském koncilu. Ve zpřísněném režimu sedmdesátých let se rozhodla tajně přijímat dorost. K jejich zveřejnění došlo až po roce 1989. Generalát zastávala až do své smrti 1988. Více v memoáru HOLKOVÁ MARIE - Matka Vojtěcha, vyprávění o velké služebnici Boží. <http://www.knihovna.net/KNIHA/open.phtml?kniha=0037>.

Ludmila Gabrielová na 3 roky, sestry z prachatického kláštera Dolores Marie Janáková a Edigna Terezie Bílková na 3 a půl roku a na 6 let a sestra z kláštera v Č. Budějovicích Evarista Marie Soukupová na 5 let.¹³⁸

Zatímco se v druhé polovině 50. let otevíraly brány vězení, 3. ledna 1959 byla zatčena ve Znojmě generální vikářka Theofora Kmoníčková, v roce 1954 propuštěná z internace. Na základě udání jiné sestry, podle které se vikářka nevhodně vyjadřovala o událostech v Maďarsku, byla sestra Theofora odsouzena 6. března téhož roku ke třem letům vězení. Spolu s ní byla souzena mělnická představená Praxedis Krejčová a sestry Rafaela Simandlová a Růžena Radová. Rozsudky zněly 18 a 6 měsíců podmíněně.¹³⁹

3.4 Šedesátá léta

Rok 1960 je jakýmsi mezníkem v dalším vývoji nejen vztahů církve a státu potažmo vztahu státu a řeholí. Řada úkolů státní politiky byla provedena nebo měl režim jiné priority než věčný boj s řeholníky. Začaly také amnestie pro politické vězně, většina kněží, řeholníků a laiků, kteří vyšli při amnestiích v letech 1960 a 1962 z vězení, však zůstala mimo duchovní službu v různých podřadných zaměstnáních. Došlo také k opětovnému navázání kontaktů s Vatikánem. Pro řeholní sestry znamenaly změny v církevní politice komunistického režimu tolerantnější přístup k jejich činnosti a také k nim samotným. Sestry sice byly i nadále chápány jako problematický celek, ale jejich práce zejména v charitních domech při práci s mentálně postiženými byla vnímána a hodnocena velmi pozitivně. I nadále přetrvávaly pokusy vniknout do komunity sester a narušit jejich život zevnitř, především prostřednictvím školení, schůzí, ale také agitací civilních spolupracovnic. Naději na změnu v církevní politice viděly nejen řeholnice především ve II. Vatikánském koncilu probíhajícím v první polovině šedesátých let.¹⁴⁰ Naděje na opětovné rozšíření náboženské činnosti stoupala s povolením přijímání dorostu. V roce 1950 měly boromejky 28 novicек, které s dispenzem od generální představené narychlo složily sliby 1. listopadu téhož roku. Od té doby neměla kongregace oficiálně žádnou novicku. 16 čekatelek už nemohlo být přijato a musely zůstat v kandidatuře. Povolení je přijmout do noviciátu přišlo v roce 1956.¹⁴¹ Přirozená úmrtnost, ubývání řeholnic a tím i pracovníků přimělo komunistický režim k dalšímu povolování přijímání dorostu po celá 60. léta. V roce 1968 působilo v českých zemích

¹³⁸ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 69.

¹³⁹ *Kronika SCB*. Archiv SCB. Praha.

¹⁴⁰ Více o vývoji v šedesátých letech in: VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 42n.

¹⁴¹ VLČEK V.: *Ženské řehole za komunismu*, s. 24.

33 ženských řádů a kongregací s 4569 sestrami. V 70. letech znamenal konec nadějí na klidné soužití církve a státu návrat k poměrům 50. let.

Řada kongregací se v následujícím období podílela na budování tajných ilegálních komunit. Za generalátu tehdejší představené boromejek Vojtěchy Hasmandové byly na jméno soukromé osoby zakoupeny menší bytové objekty v Praze, kde probíhalo tajné školení čekatelek, jejich noviciát a kde také následně skládaly profesní sliby. To vše při plném pracovním úvazku v nemocnicích, dětských domovech nebo Ústavech sociální péče. Takto vyšlo v roce 1989 z tzv. katakomb 34 profesek, 5 novickek a 5 čekatelek. Do Nemocnice Pod Petřínem se sestry boromejky vrátily v roce 1991.¹⁴²

¹⁴² *Kronika SCB – Kongregace v katakombách.* Archiv SCB. Praha.

Závěr

Dnes již opět Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského v Nemocnici Pod Petřínem ošetřují nemocné. Zdi nemocnice a blízkého kláštera a stále také některé sestry však pamatují dobu, kdy byla kongregace rozbita a kdy byly její členky omezovány ve své činnosti a ve svobodě pohybu. Zásahy do života řeholního společenství se však dotkly také chodu nemocnice a neblaze působily na pacienty, mezi kterými byly boromejky velmi oblíbené.

Především s ohledem na jejich nenahraditelnost ve zdravotnictví byla otázka eliminace nebo úplného zrušení jejich kongregace odsunuta na pozdější dobu, podobně jako tomu bylo u ostatních ženských řeholí věnujících se ošetřování nemocných nebo tolik potřebné charitě. Přesto hned po únorovém převratu 1948 zakusily i boromejky první perzekuční vlnu. Činnosti sester se dotkl proticírkevní zákon o jednotné škole a úplná likvidace církevního školství a výuky náboženství. Sestry zbavené své školské profese našly uplatnění v různých charitních domovech, především v Ústavech sociální péče.

Až po úspěchu tzv. „Akce K“ se začalo uvažovat o podobné akci vůči ženským řeholím. Tzv. Akce vyklizení ženských klášterů proběhnuvší ve dvou etapách v roce 1950 znamenala rozbití dosavadní struktury řádů a kongregací. Pro boromejky to znamenalo rušení filiálních domů a stěhování sester, které nepracovaly jako zdravotnice. Ačkoliv boromejkám od roku 1949 kongregační nemocnice již nepatřily, zůstávaly v nich pracovat, stejně jako v jiných státních nemocnicích.

Nejtragičtěji se do paměti sester zapsal rok 1952. Na jeho začátku byla nejprve zatčena generální představená kongregace Bohumila Žofie Langrová, v létě pak byly hromadně propuštěny sestry z Nemocnice Pod Petřínem a vyvezeny buď do internace nebo na práci do pohraničí. Stejně jako řeholnice z jiných řádů a kongregací pracovaly boromejky v textilním průmyslu a zemědělství.

Řeholnice byly po celá padesátá léta pod dohledem StB. Do řádu nesměly být přijímány nové členky a ani řádné sestry nemohly obnovovat své řeholní sliby. Pod tlakem okolností musela být porušena Konstituce kongregace, aby se čekatelství a noviciát zkrátily a dívky, které stály o vstup do řádu, nemusely být poslány domů.

Boromejky se také dostaly před soud, nejvyšší trest byl v jednom ze šesti soudních procesů udělen představené Bohumile Žofii Langrové.

Kromě již zmíněných útlaků musely zejména mladé sestry čelit snaze přesvědčit

je, aby odešly do civilního života, a také neustálému zpochybňování užitečnosti své činnosti.

Ačkoliv jim práce ve státních nemocnicích nebyla až do roku 1989 povolena, jejich záslužná funkce v oblasti charity byla v dalších letech tiše uznávána a „trpěna“. Přeměna státní církevní politiky vedla také k propuštění boromejek z věznic, internace i z továren a k jejich návratu alespoň k části své původní profese.

Anotace

Příjmení a jméno autora: KEKULOVÁ Václava

Instituce: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Název práce: *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v období komunistické totality v Československu*

Počet stran:	42
Počet titulů použité literatury a pramenů:	13
Počet znaků:	95 803
Klíčová slova:	kongregace Boromejky persekuce totalita církevní procesy

Práce pojednává o situaci sester Kongregace svatého Karla Boromejského v době komunistické vlády v Československu. Je zde popsán vztah mezi církví a totalitním státem s důrazem na Kongregaci sester Boromejek. Bakalářská práce se zabývá perzekucí ženských řeholí a likvidací ženských klášterů v padesátých letech. Jsou uvedeny velké vykonstruované procesy. Podrobněji je popsán proces s tehdejší představenou Bohumilou Žofií Langrovou. Práce je členěna do třech hlavních kapitol.

Resumé

Title: The Congregation of the Sisters of Mercy of St. Borromeo in era of totalitarian regime in Czechoslovakia

Keywords: Congregation, sisters Caroli Borromeo, persecution, totality, processes

The main topic of this thesis is the situation of the Congregation of the Sisters of Mercy of St. Borromeo in the 50's in communist Czechoslovakia. There is description of relationship between ecclesia and the totalitarian regime with accent on the Congregation. The Congregation was founded after the Thirty Years War in France. Its work was helping poor and ill people. During 19th century the sisters of Congregation have come into Bohemia and founded the Hospital under the Petřín hill. Their useful work was influenced by policy situation. After The Second World War some sisters had to leave Czechoslovakia. But the heaviest situation came after the win of communism in Czechoslovakia. The regime wanted total liquidation of the Congregation. In spite of sister's work with ill people began persecution – taking property (including buildings of monasteries), heavy work of sisters in factories and first of all great artificial processes. One of them was concerned superioress of Congregation at that time. Better situation came in the 60's.

Seznam literatury

- HANUŠ Jiří, STRÍBRNÝ Jan: *Stát a církev v roce 1950*, Praha: CDK, 2000
- HNILICA Pavol Mária: *Náboženské problémy v krajine ovládané komunistami*, Trnava: Dobrá kniha, 2006 (překlad z anglického autorizovaného vydání z r.1954)
- KOLEKTIV AUTORŮ: *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002
- MAIER Hans: *Politická náboženství. Totalitární režimy a křesťanství*, Freiburg im Breisgau: Herder, 1995
- MÁŠOVÁ Hana: *Nemocniční otázka v meziválečném Československu*, Praha: Karolinum, 2005
- VAŠKO Václav: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I, II*, Praha: Zvon, 1990
- VAŠKO Václav: *Dům na skále 1. Církev zkoušená 1945-ZAČÁTEK 1950*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004
- VAŠKO Václav: *Dům na skále 2. Církev bojující 1950-květen 1960*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007
- VAŠKO Václav: *Dům na skále 3. Církev vězněná 1950-1960*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008
- VLČEK Vojtěch: *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003
- WEGS Robert J., LADRECH Robert: *Evropa po roce 1945*, Praha 3: Vyšehrad, 2002

Archivy – NA, Archiv SCB (Sorores Caroli Boromei)